

INDISCH ANDERS

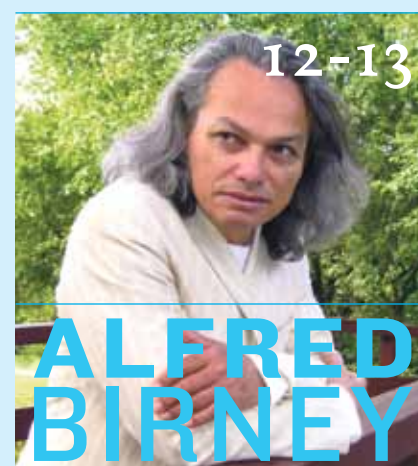
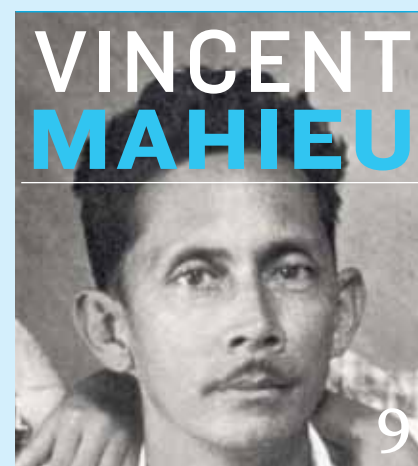
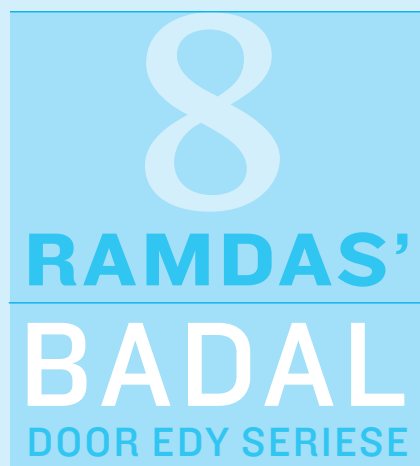

BOEKENKRANT BIJ HET TONG TONG FESTIVAL

ISSN 1875-5585. **REDACTIE:** SIEM BOON. **E** ANDERS@INDISCH.NU. **VORMGEVING:** SABRINA LUTHJENS BNO & MARCEL VAN DEN BERG. **UITGEVER:** STICHTING TONG TONG, BEZUIDENHOUTSEWEG 331, 2594 AR DEN HAAG. **E** INFO@TONGTONG.NL, **W** WWW.TONGTONG.NL.

GRATIS

6^e JRG. ~ N° 01 ~ MEI 2012

Over Indisch Anders

Indisch Anders, boekenkrant bij het Tong Tong Festival, richt zich op lezers met een belangstelling voor (post)koloniale letteren. *Indisch Anders* verschijnt onregelmatig in een oplage van 40.000. De boekenkrant is gratis verkrijgbaar bij de boekhandel.

Indisch Anders ontvangen?

Indisch Anders verschijnt onregelmatig. Stuur ons uw adresgegevens (zie colofon op pag. 1), en u krijgt bericht wanneer het nieuwe nummer in de boekwinkel ligt (en gratis downloadable online staat). Wilt u het volgende nummer thuis ontvangen? Word dan Sobat (donateur) van Stichting Tong Tong en maak € 17,50 of meer (voor Nederlandse adressen) over op bankrek. 606 59 19, t.n.v. St. Tong Tong, Den Haag

Adverteren ?

Wilt u adverteren in *Indisch Anders*? Bel Leslie Boon, 070 – 322 8775 of mail naar advertenties@tongtong.nl. Zij kan u ook informeren over de advertentiemogelijkheden van *De Sobat*, relatiemagazine van Stichting Tong Tong, uitgever van *Indisch Anders*.

Wilt u nog dit jaar adverteren op het Tong Tong Festival? Bel of mail dan snel.

Tong Tong Festival

Het Tong Tong Festival biedt de beste mix van oost en west in een modern en origineel programma. Het brengt artiesten, auteurs en wetenschappers van (inter) nationale faam naar Den Haag.

Het Tong Tong Festival produceert eigen multidisciplinaire producties en mengt muziek- en danstradities.

De naam van het festival verwijst naar Stichting Tong Tong. Deze organisatie zet zich al tientallen jaren in voor het behoud, de overdracht en het stimuleren van de Indische (Euraziatische) cultuur.

Waar? Het Tong Tong Festival vindt plaats op de 54^e Tong Tong Fair op het Malieveld in Den Haag.

Wanneer? Van 17 t/m 28 mei 2012.

Passe-partout: Een dagkaart voor de Tong Tong Fair is inclusief passe-partout voor het Tong Tong Festival.

Dagkaart: norm. doordeweeks € 12,-; norm. za of zo € 15,-; 65+ doordeweeks € 8,50; 65+ za of zo € 9,50; kind. 2 t/m 11 jr € 4,50; CJP € 9,50. Korting voor groepen en personeelsverenigingen.

Meer info: www.tongtongfestival.nl en 0900 – 72 72 762 (€ 0,45 p.min.).

medewerkers

Beatrijs van Agt (1962) schrijft over film, werkte mee aan diverse documentaires en geeft les aan de Nederlandse Film en Televisie Academie. Ze werkte als beleidsadviseur communicatie, media en beeldvorming voor Art.1. Voor Stichting Tong Tong maakte ze in 1995 de tentoonstelling *Het Verborgen Verhaal* die in 2009 in boekuitgave verscheen. Tijdens het Tong Tong Festival 2012 interviewt zij Ayu Utami.

Alfred Birney (1951) is een Nederlands schrijver, geboren in Den Haag uit een Nederlandse moeder. Zijn vader is afkomstig uit Surabaya als 'Indische-Nederlander' met Nederlandse, Oost-Javaanse, Chinese en Schotse wortels (vandaar de Angelsaksische achternaam), en is een nazaat uit een kleurrijke Indische plantersfamilie. Thema's in zijn literaire werk zijn vervreemding van familie en het onvermogen tot identificatie met moederland of vaderland.

Leslie Boon (1978) is geboren in Jakarta en woont sinds 1993 in Nederland. In 2007 publiceerde zij samen met Siem Boon *Rogier Boon, Indisch ontwerper*. Zij studeerde Indonesische Talen en Culturen in Leiden. Momenteel werkt zij voor Stichting Tong Tong, o.a. als theaterprogrammeur.

Siem Boon (1964) is directeur van het Tong Tong Festival en hoofdredacteur van *Indisch Anders*. In 2005 maakte zij de tentoonstelling *Rogier Boon, Indisch ontwerper*, die te zien was in Nederland en Indonesië. In 2007 verscheen daarvan het gelijknamige boek (met Leslie Boon). Ze is mede-samensteller van de expositie *De Indische keuken* op de Tong Tong Fair.

Widjajanti Dharmowijono is docente Nederlands en vertaalster. Zij heeft romans vertaald van Alfred Birney en Hella S. Haasse. Zij promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam met een onderzoek naar het beeld van de Chinezen in Indisch-Nederlands proza. Zij is voorzitter van een Indonesisch-Nederlandse culturele stichting in Semarang, Indonesië.

Florine Koning (1966) is opgeleid als historicus en werkzaam als communicatieadviseur en tekstschrijver. Zij heeft een eigen bureau, Scripteq, gespecialiseerd in redactionele content voor print, online en social media. Ook is zij woordvoerder van de Tong Tong Fair. Florine Koning schreef een geschiedenis van dit evenement, getiteld *De Pasar Malam van Tong Tong, een Indische onderneming* (2009).

Vilan van de Loo studeerde Indische letterkunde. Haar eerste biografie ging over mevrouw J. Kloppenburg-Versteegh. Daarna verschenen biografieën over Beata van Helsdingen-Schoevers en Lin Scholte. Momenteel werkt ze aan een promotieonderzoek over de eerste grote Indische romancière van Nederland, Melati van Java (1853–1927). Ze heeft ook belangstelling voor de geschiedenis van het boeken in vooroorlogs Indië.

Pamela Pattynama (1948) is Bijzonder Hoogleraar Indisch-Nederlandse Literatuur en Cultuur aan de Universiteit van Amsterdam. Zij doet onderzoek naar postkoloniale herinneringen aan Nederlands-Indië in literatuur, films en fotografie. Zij is vooral geïnteresseerd in generatietechnische overdracht van herinneringen en erfgoed.

Edy Seriese (1950) is directeur van het Indisch Wetenschappelijk Instituut (IWI), projectleider van de Stichting Indische Cultuur (SiC), en sinds kort ook cultuurmedewerker bij de Nusantara, zorgonderneming voor Indische mensen. In alle functies verzamelt ze vertellingen van Indische mensen uit Indië en elders. Haar meest recente productie is de dubbel-dvd *Krontjongan* (2009) over Indische muziek. Haar lopende project 'Aangespoeld' staat op www.iwi-nu.nl.

Esther Wils (1964) is redactiesecretaris van *De Gids* en schrijft over boeken voor het AD. Voor Stichting Tong Tong was zij (mede-)samensteller van de tentoonstellingen *Tropenrecht* en *Wonen in Indië*, en van de gelijknamige boeken.

Peter van Zonneveld doceert Indische en negentiende-eeuwse literatuur bij de Opleiding Nederlands van Universiteit Leiden. Hij is voorzitter van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde en redacteur van *Indische Letteren*. Van zijn hand verschenen boeken en artikelen over Indische onderwerpen.

Over de Tong Tong Fair

De Tong Tong Fair is het grootste Euraziatische festival ter wereld. Het evenement bestaat uit de Grand Pasar, de beroemde oost-west-beurs, en de Eetwijk, met tientallen Aziatische restaurants en waroengs. De Tong Tong Fair is ook gastvrouw van het Tong Tong Festival.

De Tong Tong Fair bestaat sinds 1959 en komt voort uit de Tong-Tong-beweging rondom de schrijver, journalist en activist Tjalie Robinson. Ze begon onder de naam

Pasar Malam Tong Tong, kreeg landelijke bekendheid onder de naam Pasar Malam Besar en heet sinds 2009 Tong Tong Fair.

Met de opbrengst van de receptie en standverhuur van de Tong Tong Fair wordt het Tong Tong Festival gefinancierd; sinds enkele jaren ontvangt Stichting Tong Tong ook projectsubsidies voor (onderdelen van) het festival. De Tong Tong Fair heeft geen winstoogmerk. Al een halve eeuw zijn de beursactiviteiten het middel om Indische

cultuur te financieren. In 2009 verscheen *De Pasar Malam van Tong Tong, een Indische onderneming* door historicus Florine Koning over de eerste vijftig jaar.

De Tong Tong Fair vindt plaats op het Malieveld, Koningskade, Den Haag, op 5 minuten lopen van station Den Haag Centraal.

Op www.tongtongfair.nl zijn online toegangskaarten verkrijgbaar: e-tickets, direct toegestuurd in uw mailbox.

redactioneel

AANSCHUIVEN AAN DE RIJSTAFEL

GRATIS

GOED ZIJN

Hoe moeilijk is het om een andere mening over de koloniale geschiedenis serieus te nemen? Kun je tolerant zijn zonder onverschillig te worden? En wil je per se gratis goed zijn of heb je er ook wel enige tijd en moeite voor over?

door Siem Boon

■ In *The New Yorker* van 9 april jongstleden schrijft Adam Gopnik een lang artikel over Albert Camus (1913–1960), ‘Facing history; Why we love Camus’. “In Amerika is Camus in de eerste plaats Frans; in Frankrijk blijft hij vooral een Algerijn – een Franco-Algerijn, wat later een *pied-noir* werd genoemd, een zwartvoet, dat wil zeggen de Europese koloniale klasse die naar Algerije was gegaan en daar was gesetteld.” Gopnik schrijft dat Camus’ vader een slechtbetaalde, eenvoudige baan had en sneuvelde tijdens de Eerste Wereldoorlog. Camus’ moeder werkte als schoonmaakster voor rijke Fransen. “Hoewel hij als jonge man sympathiek stond tegenover het Algerijnse nationalisme, begreep hij tot in zijn merg dat het verhaal over koloniale uitbuiting ook het beeld moest omvatten van zijn moeder op haar knieën, schrobbed.” En dan kort samengevat: “Niet iedere koloniaal was een graaiende parasiet.” Verderop in het artikel beschrijft Gopnik hoe Camus er later grotendeels het zwijgen toe deed omdat er voor dit standpunt naar zijn gevoel geen ruimte was. Dat was toen en dat was Frankrijk. Is het nu in Nederland anders? Ik denk dat ik niet de enige ben die een steek van herkenning voelt bij het lezen van de

passage over Camus. Ook in Nederland is er voor de nuance over de koloniën eigenlijk geen ruimte. Het is niet dat men met de afwijkende mening in debat gaat, men gaat er liever niet op in. Hij blijft in de lucht hangen, als een gênante vergissing. Na circa vijftientig jaar praten met o.a. journalisten, maar ook bijvoorbeeld collega’s in de culturele sector, is ook mijn gevoel dat je jezelf met een mening die niet honderd procent, zonder mitsen en maren, alles uit de koloniale tijd afwijst, vaak buiten de orde plaatst. Als je dan ook nog Indisch bent (herkenbaar aan je gezicht of aan je werkring, zoals de Tong Tong Fair) heeft men vaak ook snel een eigen verklaring voor het afwijken van je mening en daarom hoeft men er ook niet meer naar te vragen: Het is niet dat ik er meer over weet of meer over heb nagedacht dan mijn gesprekspartner, maar het is nostalgie, tempo doeloe en een diepe wens de wandaden van mijn voorouders goed te praten. (Strikt genomen zouden al deze omstandigheden, ook als ze waar waren, me nog niet hoeven beletten met een corrigerend feit te komen, maar dit terzijde.) Men wil me graag accepteren, maar niet met mijn eigen mening, door mijzelf verwoord. Het is eerder

acceptatie *ondanks* mijn mening, waardoor ik het gevoel heb in het krijt te staan.

Dit is misschien geen speciaal probleem dat Nederland met zijn koloniale verleden heeft, maar eerder een gevolg van de sterke wens in Nederland om altijd tot een dwingende consensus te komen. De consensus was eerst pro-kolonie, werd toen anti-kolonie, en ongetwijfeld zal er een tijd komen dat we ook uit die morele houdgreep verlost worden en de vele nuances die de geschiedwetenschap al heeft voortgebracht ook het publieke domein kunnen bereiken en beroeren.

Een andere oorzaak van deze Nederlandse dwang om zich aan de consensus te conformeren op afstraffing van buitensluiting (alleen een genadeplek als voetnootje mogen krijgen) kan natuurlijk de dominee zijn, de diepe wens gratis Goede Mens te zijn, met Juiste Mening en Achteraf. Vooral dat ‘gratis’-aspect is mijns inziens invloedrijker dan het ‘goed’-aspect. Historicus Remco Raben in *NRC Handelsblad* (27 januari 2012): “Rudy Kousbroek schreef eens dat Nederlandse historici de kwalijke kanten van het koloniale verleden verdonkeremaanden. Nu is dat evident niet waar, maar een cultuur van geëngageerde geschiedschrijving, zoals die in andere landen wel te zien is, is in Nederland zwak ontwikkeld. Gelukkig maar, hoor ik menig historicus al roepen. Meer in het algemeen heeft de Nederlandse samenleving een indrukwekkend vermogen om onprettige koloniale zaken te vermijden. Dat is wat anders dan een doofpot; het is een geperfectioneerde vorm van onverschilligheid.” Onverschilligheid: grote stappen gauw thuis, gratis goed zijn. De bedding voor de gedachtenstroom is nu eenmaal zo gegraven, we stromen mee, we stromen snel, we stromen door. Tabé!

RIJSTAFEL

Het alternatief is de tijd nemen, de waarde inzien van een zorgvuldige omgang met het verleden en dus niet gratis op de eerste rang willen zitten. Ook: accepteren dat het geen ramp is als we niet allemaal dezelfde mening aanhangen. Iemand die er anders over denkt, hoeft toch niet direct uitgelachen (of minzaam toegelachen) te worden?

We roepen een andere schrijver en zijn ouders naar voren: Marcel Proust (1871–1922). Zijn moeder was Joods, zijn vader niet. Ze trouwden in 1870; een gemengd huwelijk was toen minder vreemd dan later, schrijft Michael Wood in de *London Review of Books* van 22 maart jongstleden. Hij beschrijft het vermogen van de echtparen om elkaar als personen te zien, en de verschillende familie- en culturele tradities te respecteren, zonder dat ze er de identiteit – van zichzelf en van de ander – door laten domineren.

Weer een steek van herkenning bij mij. Ik denk aan de gemengde Indische families, van oudsher gewend aan familieleden met andere culturele en religieuze tradities. Hollands (protestant, katholiek), Chinees (boeddhistisch, christelijk, taoïstisch), Indisch, Javaans (moslim, animistisch), Armeens, Joods, Menadonees, Moluks, families konden meer of minder gemengd zijn, maar een familie met alleen maar Indische (Indo-Europese) leden was zeer zeldzaam. De enige dwingende consensus was de tolerantie. Je kunt onverschillig zijn, maar dan valt de familie uit elkaar.

Het ideaaltypet van de tolerantie voor verschillen is de rijsttafel: de maaltijd waarbij voor iedereen iets op tafel staat. Alle religies, alle streken, alle smaken. Het enige waar geen ruimte voor is aan zo’n rijkgedekte tafel, is dat je een ander ontzegt wat jij zelf niet mag of wilt eten. Zelf eet je geen varkensvlees? Raak die schotel niet aan, schep op van een andere en laat je tafelgenoten wel varkensvlees eten. Ben je vegetariër? Er blijft keus genoeg voor jou. Maar accepteer dat je naasten – je oom, je tante, je zwager, misschien je vader of moeder of je oma of opa – andere gebruiken en geboden kunnen hebben dan jij.

FESTIVAL

Zo is ook ons festival: een rijkgeschakeerd programma dat een breed publiek probeert te trekken. Wij denken dat er voor vrijwel iedereen wel iets interessants of moois te vinden zal zijn. En dus ook: voor iedereen zal er wel iets zijn dat hem niet bevalt. Alleen degenen die een ander ontzegt wat hemzelf niet interesseert, zal zich buitengesloten voelen. Maar zelfs die persoon is welkom. Om het eens mee te maken, en hopelijk overtuigd te raken dat het heel mooi uitpakt: als een heerlijke rijsttafel op een mooi feest. Een feest waarop we niet denken aan wat we zijn verloren, maar vieren wat we nog hebben.

54^e Tong Tong Fair met Tong Tong Festival 2012, van 17 t/m 28 mei 2012, Malieveld, Den Haag, www.tongtong.nl.

HET TONG TONG FESTIVAL 2012 WORDT MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR:

Fonds 1818

Ministerie van Toerisme en Creatieve Economie van de Republiek Indonesië ~ Pasar Malam Besar BV ~ Sobats van Stichting Tong Tong ~ Kosmopolis Den Haag ~ MFAS/Meyer Fiscale Adviessystemen ~ Kosmopolis Utrecht ~ Uitgeverij De Geus / Oxfam Novib ~ Institut Français ~ Hotel Duinzicht Scheveningen ~ Parkhotel Den Haag ~ Novotel City Centre Den Haag ~ Restaurant Didong, Den Haag ~ Willemsvaart

Indische keuken

In het Cultuurpaviljoen is de tweede editie te zien van de expositie over de Indische keuken, die vorig jaar voor het eerst te zien was. De rijsttafel krijgt extra aandacht, alsmede technieken zoals oeleken (kruidenmengsels en sambals maken in een vijzel).

F. SPRINGER EN HET EIND VAN NEDERLANDS NIEUW-GUINEA

“Onze wegen kruisten elkaar in 1996 in Parijs, waar ik koloniale literatuur doceerde aan de Sorbonne. ‘De Bontekoe à F. Springer’ stond er tot mijn verrassing al op het roosterbord genoteerd, toen ik kwam solliciteren in het Grand Palais. Zo bleek de cursus te heten die ik moest geven, en Springer was zes weken gastschrijver. We konden het meteen heel goed vinden, en hebben later nog heel wat ‘standplaatsen’ aangedaan, samen, voor onderwijs en mijn onderzoek voor zijn biografie. Bij het ordenen van Springers schrijversarchief kwam na een halve eeuw **Met stille trom** weer tevoorschijn.”

FOTO: HANS KLEIN

door Esther Wils

“Ik vond het heel fris”, zegt Liesbeth Dolk, “en de hele Springer zit er al in: de heldere zinnen, het scherpe observeren, de ironie, het vermogen een goed verhaal te vertellen. Carel Jan Schneider [de eigenlijke naam achter het pseudoniem] was heel terughoudend over het alsnog publiceren, hij wilde de indruk vermijden dat ‘Springer zijn prullenbak had omgekeerd’ maar – zoals hij in zijn inleiding schrijft: ‘Ik had juist toen [in 1963] de kans moeten grijpen het publiek te laten weten hoe wij op onze onooglijke bestuurspostjes verbeterden onze plicht tegenover de aan ons toevertrouwde Papoea’s bleven doen, ook al had de buitenwereld en ook het moederland ons allang opgegeven.’ 2012, vijftig jaar nadat Nieuw-Guinea door de Nederlanders werd verlaten, was een goed moment om het boek alsnog uit te brengen – dat vond ook de uitgever.”

Met stille trom wordt ook de naam van de tentoonstelling op de Tong Tong Fair, die ingaat op de levensomstandigheden van Springer en zijn gezin bij de Dani, in de Baliem-vallei. Hoe leefde een bestuursambtenaar, wat had hij te doen, hoe verliep de samenwerking met en de verzoening van de onderling vaak vechtlustige Papoea’s, en hoe beheerde hij de al even gecompliceerde omgang met de andere aanwezige partijen: met elkaar concurrerende missie en zending, politiek correcte onderzoekers en journalisten, vaak hinderlijke en veel-eisende toeristen?

Het lijkt op de taak van de diplomaat, wat hem daar te doen stond: het verhaal zo vertellen dat het voor alle partijen acceptabel is.

“Inderdaad, als Springer ergens zijn diplomatieke gaven heeft ontwikkeld, is het daar. Hij hield zichzelf dat later tijdens zijn loopbaan ook herhaaldelijk voor: het kan altijd nog erger. Maar het waren wel zijn mooiste jaren; dat heel primitieve leven was ontzettend avontuurlijk, je moest alles van de grond af opbouwen. Want hoe zag zo’n ‘bestuurspost’ eruit? De eerste controleur in het gebied maakte een onderkomen van een aantal palen

met een stuk canvas erover; later werd er een kleine landingsstrip aangelegd voor de eenmotorige vliegtuigjes die golfplaten aanvoerden voor het bouwen van woningen en de mensen van voedsel moesten voorzien – bij regen geen vliegverkeer – ; een radiozender, werkend op door mankracht gewekte stroom, zocht eens per dag contact met het hoofdkantoor in Hollandia...”

Welke bronnen heb je gebruikt om dat in de tentoonstelling te verbeelden?

“Ik ga uit van *Met stille trom* en Springers andere in Nieuw-Guinea gesitueerde verhalen, ik gebruik citaten daaruit in de tentoonstelling – in zijn oeuvre liggen waarheid en fictie dicht bij elkaar. Ontwerper Monique Kreefft en ik gaan ook nog voorwerpen van de Dani bekijken bij Museum Volkenkunde in Leiden en in het Tropenmuseum in Amsterdam. En ik kon beschikken over de privécollectie van Springer; hij had niet veel foto’s uit die periode – ‘Had ik er maar veel meer gemaakt’, zei hij tegen me – maar ze zijn wel interessant en bieden een uniek inzicht in de historie.”

Over foto’s gesproken: uit het andere grote project dat je onlangs hebt afgerond, het fotoboek **Vindplaatsen** over Springers Indische jaren, blijkt dat zijn jeugd zeer goed gedocumenteerd is.

“Opa Schneider in Nederland hield zeer zorgvuldig de fotoalbums bij, hij plakte alles wat met de post kwam in en zette er bijschriften bij. En Springers vader Jan Schneider schreef altijd heel precies achterop wie of wat er op de foto’s stond – hij tekende ook plattegronden van de huizen waar ze woonden. Omdat ik zo veel materiaal had en omdat ikzelf veel affiniteit heb met Indië, heb ik besloten daar een apart boek van te maken. Er zijn ook documenten, een dagboek van Springer uit 1945, brieven, en recente foto’s van bijna alle locaties, gemaakt tijdens reizen die Springer en ik al dan niet samen hebben gemaakt, zodat je het verstrijken van de tijd mooi kunt zien. Ik

RECENSIE

MET STILLE TROM: EEN LOEPZUIVER BEELD VAN

In november 2011 overleed de schrijver-diplomaat C.J. Schneider, slechts twee maanden voor hij 80 jaar zou zijn geworden. Daarmee liep hij het 50-jarig schrijversjubileum van zijn schrijvende alter ego F. Springer net mis, maar niet nadat hij de bewerking had afgerond van wat in 1963 zijn eerste boek had moeten worden en wat nu, 50 jaar na dato, zijn laatste werd.

Springer schreef *Met stille trom* tijdens een verlofperiode in 1962 over zijn verblijf als bestuursambtenaar in Nederlands Nieuw-Guinea – toen nog net van Nederland, al snel daarna niet meer. Nadat hij enkele maanden later, inmiddels op zoek naar nieuw werk, de drukproeven las, schrok hij van de luchtige toon waarmee hij de laatste dagen van Nederland op Nieuw-Guinea had weergegeven. Bezorgd dat mensen zich zouden herkennen en belachelijk gemaakt zouden voelen, trok hij het boek terug.

Bijna een halve eeuw later herlas hij *Met stille trom* en verbaasde zich over zijn eerdere besluit. “Ik had juist toen de kans moeten grijpen om het publiek te laten weten hoe wij op onze onooglijke bestuurspostjes verbeterden onze plicht tegenover de ons toevertrouwde Papoea’s bleven doen, al hadden de grote buitenwereld en ook het moederland ons allang opgegeven.” In die buitenwereld werd op dat moment heftig onderhandeld over de overdracht van Nederlands Nieuw-Guinea aan Indonesië. Iets dat niet zomaar op de goedkeuring van alle Nederlanders, maar ook niet op die van alle Papoea’s kon rekenen. De kans dat zij van Indonesië zelfbeschikking zouden krijgen, was minimaal.

Het is een intrigerend geheel, dit boek met voorwoord. Het is bevreemdend om te lezen over aan Nederland “toevertrouwde” Papoea’s en over bestuursambtenaren die hun “plicht” bleven doen. Wat hadden die Nederlanders

daar eigenlijk te zoeken? Praat Springer in zijn voorwoord iets recht waarvan hij destijds al had moeten zien hoe krom het was? Lezing van het boek maakt duidelijk dat hij er grote vraagtekens bij gehad moet hebben.

‘VOORDAT HET TE LAAT IS’

Met stille trom vertelt over het dagelijks reilen en zeilen in het dorpje Zakar en het gelijknamige uitgestrekte berggebied eromheen. De nieuwe controleur Dekker probeert met een handjevol bestuurs- en politieambtenaren de vrede te behouden tussen de verschillende van oudsher oorlogvoerende Papoea-stammen die er al sinds mensenheugenis wonen. Daarbij moet hij ook rekening houden met zijn eigen personeel, katholieke missies en protestante zendingsposten, bergbeklimmers die om escortes komen vragen en ook met de wetenschap die zich meldt wanneer een beroemd antropoloog de oorspronkelijke

leefwijze van de Papoea’s wil komen vastleggen ‘voordat het te laat is’ – ongeacht het feit dat het al te laat is. Ondertussen dringen via de radio berichten door over de onderhandelingen met Indonesië en Nederland over de toekomstige status van Nieuw-Guinea en wordt de toekomst steeds onzekerder.

Via zijn hoofdpersoon Dekker beschrijft Springer op de hem ook in zijn latere werk kenmerkende onderkoelde toon wat zich voordoet in het afgelegen berggebied. In korte heldere zinnen zonder franje schetst hij een loepzuiver beeld van de onderlinge verhoudingen en het wankel evenwicht dat tussen de mensen bestaat. Het beeld dat oprijst is bepaald geen reclamefolder over de goede werken die in Nieuw-Guinea verricht zouden zijn. Het is eerder hardnekkig gemoderd van mensen die door de loop van de geschiedenis in een complexe situatie beland zijn en er het beste van proberen te maken.

had dit nooit allemaal in de biografie kunnen onderbrengen.”

Waar komt die belangstelling voor Indië bij jou vandaan?

“Mijn grootouders van moeders kant zijn in 1921 naar Makassar gegaan waar mijn opa PTT-ambtenaar werd; hij moest postkantoortjes opzetten op de omringende eilandjes in de Molukken. Mijn moeder is er geboren, mijn vader kwam in 1935 naar Indië. Mijn ouders zijn er getrouwd en bleven tot 1957, toen gingen ze met verlof en bleken niet meer terug te mogen. Zij zaten na de oorlog in Djakarta, dus niet in de buitengewesten maar in het brandpunt van

de ellende, maar ze zijn niet gerepatriëerd. Ik ben in 1954 geboren; er zijn wel wat foto's en filmpjes uit die periode dus ik weet niet of ik er werkelijk herinneringen aan heb of dat ik me die beelden heb eigengemaakt, maar ik heb altijd teruggewild en heb dat in 1981 voor het eerst gedaan, toen volgde ik een *kursus intensip* in Bandung. Van '84 tot '86 heb ik Nederlands gedoceerd aan de Universitas Indonesia in Jakarta en aan het Erasmushuis, en in '89 verbleef ik er voor werk aan mijn proefschrift.”

En waar komt je liefde voor Springer vandaan?

“In '77 gaf mijn man Hans mij Springers verhalenbundel *Zaken overzee*, en ik vond het met-

een geweldig. Zoals een bekende laatst tegen me zei: Springer lees je echt voor je plezier, iemand als Mulisch lezen is toch altijd een beetje een corvee. Hij kan ontzettend goed vertellen, hij heeft milde ironie en ik houd van de weemoed in zijn verhalen. Hij is een kosmopoliet, heeft niks benepens en de Indische achtergrond, die mij dus ook fascineert, zie je terug in al zijn boeken – zelfs in *Quadrige* dat in Berlijn speelt, daar komt een Libanese kok in voor die ‘een goed bordje nasi goreng’ kan klaarmaken, waar de hoofdpersoon dan sambal bij wil.

“Ik mis het ontzettend nu, dat ik niet even aan hem kan vragen of iets klopt, ik moet het

nu echt alleen doen. Maar Springer wilde zich ook niet met de biografie bemoeien, hij wilde geen hagiografie, ik moest kritisch blijven. Ik heb heel veel verzameld en ben nu wel klaar om te gaan schrijven. ‘Maar Lies, je gaat toch geen 25 jaar met die man rondzeulen?’, zei Springer eens tegen mij, maar sommige mensen draag je met plezier mee, en hij heeft mijn kijk op de wereld veranderd.”

Voor een documentaire van Jan Louter en Rob van Olm uit 1990 over F. Springer terug in de Baliem-vallei, surf naar het VPRO-archief: <http://tiny.cc/tyy4bw>.

Controleur Schneider in de Baliemvallei, 1961

Liesbeth Dolk: expositie & boek

In het Cultuurpaviljoen van de 54^e Tong Tong Fair zal de nieuwe tentoonstelling ‘Met stille trom; F. Springer en het einde van Nieuw-Guinea’ te zien zijn, samengesteld door Liesbeth Dolk, vormgegeven door Monique Kreefft, een productie van Stichting Tong Tong.

Op zondagmiddag 20 mei interviewt Pamela Pattynama Liesbeth Dolk en Jan Tom Schneider, de zoon van F. Springer, over de tentoonstelling.

Zaterdagmiddag 26 mei vertelt Liesbeth Dolk in het Bibit-Theater over de totstandkoming van *Vindplaatsen; De Indische jaren van F. Springer*, haar ‘fotobiografie’ die eerder dit jaar verscheen.

Liesbeth Dolk (Djakarta, 1954) promoveerde in 1993 in Leiden op een proefschrift *Twee Zielen, Twee Gedachten; Tijdschriften en intellectuelen op Java (1900–1957)*. Als docente Nederlands en koloniale letterkunde was zij verbonden aan universiteiten in onder andere Jakarta, Kuala Lumpur en aan de Sorbonne in Parijs.

N WANKEL EVENWICHT

DEEL VAN EEN GROTER GEHEEL

“Zou hij zelf alles geloven wat hij gezegd heeft,” vraagt Dekker zich af nadat zijn baas, de resident, een gloedvol betoog heeft gehouden over de Nederlandse bestuurspolitiek. Na het beëindigen van de oorlog tussen de Papoea-stammen en de vestiging van een “neutraal gezag”, wordt nu het verbeteren van hun medische, economische en sociale omstandigheden opgepakt. Dat dit anders loopt omdat het gezag dat daar weer boven staat – de Verenigde Naties – de boel een andere kant op stuurt, laat zien dat de in *Met stille trom* schijnbaar op zich zelf staande wereld ontegenzeggelijk deel uit maakt van een groter geheel, waar het net zo afhankelijk van is als iedereen in Zakar dat is van elkaar. Want, laat Springer niet na om op te merken, de overweldigende meerderheid aan Papoea's in het gebied kan, zou zij het willen, het handjevol missionarissen, bestuursamb-

tenaren en politie-agenten met gemak de baas. Dat zij dat niet doen heeft niet alleen met bijgeloof te maken – blanken zouden niet kunnen sterven – maar ook, heel doodgewoon, met de positieve kanten van wat het Nederlands bestuur te bieden heeft zoals medicijnen, wegen, en, zolang het goed gaat, minder dreiging van naburige stammen. Het siert Springer dat de manier waarop de Papoea's de buitenstaanders gebruiken en tegen elkaar uitspelen net zo plompverloren op tafel wordt gelegd als de gewoonte van de resident om iedere drie jaar van echtgenote te wisselen. Iedereen wordt in *Met stille trom* zowel in zijn of haar goede als slechte kanten serieus genomen en doorgelicht. Zo geeft het boek een verfrissende blik op hoe mensen altijd op elkaar aangewezen zijn, in elkaar verstrikt raken, daar wel of niet mee kunnen leven en toch steeds weer op eigen benen moeten staan.

TERECHT EEN EERBETOON

Een oordeel over het goed of fout van het Nederlandse bewind is vanuit dit perspectief niet meer zo belangrijk. Het enige waar je op mag hopen en naar kan streven, schemert tussen de regels door, is dat er op hoog en laag niveau niet al te grote blunders worden begaan. Weinig opwindend, maar op menselijk niveau wel belangrijk. Aan dit streven brengt *Met stille trom* terecht een eerbetoon. Het is het voornaamste dat zijn hoofdpersoon Dekker doet – de boel sussen als het uit de hand dreigt te lopen. Een enkele keer, met grote weerzin en weinig resultaat, met revolver en patroentas. Soms met biertjes, meestal alleen door te luisteren. Je zou haast zeggen dat in Springers vroege hoofdpersoon de latere diplomaat Schneider zich al kenbaar maakt.

Beatrijs van Agt

C.J. Schneider

C.J. Schneider werd op 15 januari 1932 geboren in Nederlands-Indië. Hij bracht de Japanse bezetting gedeeltelijk door in een interneringskamp. Na een korte loopbaan als bestuursambtenaar in Nederlands Nieuw-Guinea volgde een carrière als diplomaat. Zijn laatste post was ambassadeur in de DDR. Onder het pseudoniem F. Springer schreef hij talrijke boeken, waaronder *Bericht uit Hollandia* (verhalen, 1962), *Tabee, New York* (roman, 1974), *Teheran, een zwanezing* (roman, 1991) en *Bandoeng-Bandung* (novelle, 1993).

interview

YVONNE KEULS

AANDACHT EN AANRAKING

IS IETS HEEL INDISCH

De gemeente Den Haag heeft Yvonne Keuls de prestigieuze Cultuurprijs toegekend. Op 24 mei neemt de 80-jarige schrijfster (Batavia 1931) de prijs op de 54^e Tong Tong Fair in ontvangst. Haar uitgever Ambo/Anthos eerde haar met een Schrijversprentenboek, het Letterkundig Museum met een tentoonstelling. **Indisch Anders** praat met Yvonne Keuls over haar Indische werk.

door Florine Koning

■ U bent begonnen als dramaturg, schreef daarna sociale romans, o.a. Jan Rap en z'n Maat. In 1989 waagde u zich aan uw eerste Indische boek, Indische tantes – over de lotgevalen van uw Indische grootfamilie. Waarom toen?

“Omdat ik er niet eerder mee geconfronteerd was. Ik was altijd heel druk bezig, kwam niet aan mezelf toe. Pas later, toen mij – door omstandigheden – gevraagd werd: wie is dat kind in jou dat zich met al die sociale omstandigheden bemoeit? Toen ben ik gaan denken: wie is dat kind? Ik kwam terecht op dat Indische kind dat ik was, van die Indische moeder.

“In 1979 kwam ik voor het eerst in Indië. Ik zette voet aan wal en was thuis. Ik dacht: hoe is het mogelijk dat ik al die jaren zonder dit geleefd heb? Toen ben ik pas mijn Indische moeder gaan ontdekken, ben ik gaan begrijpen waarom ze was zoals ze was. En toen ben ik ook al mijn Indische tantes gaan ‘opgraven’. Toen ben ik over ze gaan schrijven.”

Keuls op het Tong Tong Festival

Maandagavond 21 mei treedt Yvonne Keuls op met Ernst Jansz in het Bintang-Theater (toeslag € 3,-). Dinsdagmiddag 22 mei interviewt Edy Serieze in Djam Boekoe (‘boekenuur’) Yvonne Keuls naar aanleiding van het Schrijversprentenboek dat in december verscheen, *Gedragen op de wind*. Op donderdagmiddag 24 mei vindt in het Bibit-Theater de feestelijke uitreiking plaats van de Haagse Cultuurprijs aan Yvonne Keuls.

Wat ontdekte u?

“Een wereld ging voor mij open. Ik had de tantes wel gezien, ik had met ze geleefd! In een hele close familie had ik met ze geleefd. Ik had hun taal in me opgeslagen, wat ik helemaal niet wist.”

Als ik de dialogen lees in uw boeken, u absorbeert taal van anderen...

“Zonder dat ik het wist. Ik ben een auditief schrijver. Je hebt schrijvers die het eerst moeten zien, maar ik moet het eerst horen. Dan sla ik het in mij op – niet dat ik het dan vergeten ben. Ik kan net als een papegaai die klanken nabootsen. Die term auditief schrijver heb ik van Johan Fabricius. Johan heeft ooit tegen mij gezegd: ‘Jij kan de klank van de taal van mensen in je opslaan en reproduceren.’”

Dat kon Tjallie Robinson ook heel goed...

“Edy Serieze heeft in het Schrijversprentenboek geschreven, dat de manier waarop ik de verhalen van mijn moeder overbreng, de stijl is van Maria Dermoût. De manier waarop ik de kleine Indo gestalte geef, is de manier van Tjallie Robinson. Edy Serieze zegt: ‘Je zit er tussen in, je bent de literaire dochter van die twee.’”

U bent net als Robinson ook activistisch.

“Ik kom overend als het onrecht bestreden moet worden. Dat komt, ik ben een oorlogskind. Toen de oorlog afgelopen was, had ik TBC. Maar doordat de Canadezen penicilline hadden, ben ik er doorheen gekomen. Ik ben me er heel erg bewust van geweest dat ik met het leven dat ik gekregen had, dus ook iets moest. De bevestiging van dat ‘moeten doen’ is gekomen op mijn veertiende jaar, toen ik in aanraking kwam met de literatuur van Charles Dickens. Ik heb door hem geleerd dat je niet alleen je eigen emoties verwerkt,

FOTO: ARENDA OOMEN

maar dat je de emoties van anderen, meestal slachtoffers, kunt verwoorden en aan kunt bieden. Dickens is een verteller. Ik vind: de verteller in Nederland wordt onderschat, staat op de tweede plaats. Zo hoog als de verteller in Engeland staat...”

Uw Indische moeder heeft een grote invloed op u gehad. Met haar verhalen bent u de oorlog doorgekomen.

“Zij is een vertelster. Alles kwam over ons hoofd, tot vlak bij vielen de bommen bij ons neer. Dan telde ik: 21, 22... vroeg toch: ‘En, en, hoe liep het af?’ Dat wilde ik weten. Dan zei ze: [Indisch accent] ‘Nou, dat zal ik je vertellen...’ Ik ben gevoed door die dialogen.”

Waarom kiest u voor die dialogen? Waarom voor die vorm?

“Een mens uit zich door wat hij zegt, zijn stem. Niet alleen wat hij zegt, maar ook door de klank. Dat vind ik het ontzettend leuke van Indische mensen: die hebben zo’n Indische tongval: ‘Nou seg...’ Dat geknepene in die neus, in die huig. Dan krijg je een andere taal. Die taal is verbonden aan die stem... en dat eeuwige herhalen, dat herhalen... ‘Hij was een verteller, en weet je, hij was ook, hij was toch ook een verteller’. Dan komt het weer terug. Het eeuwige herhalen, alsof het een bezwering is.”

DRIE GESCHENKEN UIT HET OOSTEN

Uw moeder sprak over drie geschenken uit het Oosten: de tijd is een altijd aanwezige niet opjagende factor. De weldaad van de aanraking. Het geheim van de woorden. Wat bedoelde zij?

“De westerse aandacht is heel duidelijk van: ‘Ik praat wel met jou maar ik zit met mijn hersens ergens anders want ik moet om zo laat, dat en dat.’ Maar oosterse aandacht is een aan-

dacht gericht op de mensen tegen wie je praat. En wat je tegen die mensen zegt, heeft te maken met jou en mij, het is een samengaan. “De weldaad van de aanraking: als mijn moeder ging vertellen, pakten we elkaars hand allemaal. Dan zaten we in een kring om haar heen, de kring was gesloten. Als mensen praten, dan raken ze je aan. En ze kijken je aan, kijken is ook aanraken. Aandacht en aanraking is iets heel Indisch. Dat heb ik als geschenk gekregen.

“Het geheim van de woorden: wat mensen zeggen, dat is niet alles. Er zitten dingen achter.

“Maar ik wil er nog één aan toe voegen; niet elk geheim hoeft ontrafeld te worden. Er zit een geheim achter de woorden maar het kan ook zijn dat je zegt: laat maar, dat wil die persoon houden. Begrijp je? Maar je moet wel weten dat het geheim er is. Dat is heel erg oosters, heel erg Indisch. Het heeft te maken met de sfeer die daar is. Ik ga elk jaar naar Indonesië en daar ben ik thuis. Maar waarom voel ik me er thuis? Omdat déze dingen kloppen!”

U bent een verteller en komt uit Indië, net als Ido, Dermoût, Robinson. Indische schrijvers zijn vertellende schrijvers?

“Ja. Vertellen heeft heel erg te maken met iemand die luistert. Als je een verhaaltje vertelt voor het slapen gaan, dan wil dat kind het horen, dat verhaal. De mensen in Indië hebben de tijd voor de ander, dus je kunt ook vertellen, de ander luistert wel. Djam karet, tijd genoeg. Je kunt trekken aan de tijd.”

djam karet – lett. rubberen tijd; een andere, minder stipte opvatting van tijd

Op www.tongtongfestival.nl staat een langere versie van dit interview gepubliceerd.

AYU UTAMI: VOORLOPER VOOR HAAR GENERATIE

Dit voorjaar verschijnt **Het Getal Fu**: de derde Nederlandse vertaling van een werk van Ayu Utami, Indonesië's meest gerenommeerde auteur van dit moment. Maya Sutedja-Liem (Surabaya, 1957) heeft alle vertalingen van de Indonesische schrijfster op haar naam staan. De eerste twee titels, **Samans missie** en de vervolger **Larung**, vertaalde zij samen met Monique Soesman. Waarschijnlijk kent niemand in Nederland het werk van Ayu Utami beter dan Maya. Ayu Utami, geïntroduceerd door haar vertaler.

door Leslie Boon

Wanneer en hoe was je eerste kennismaking met het werk van Ayu?

“Na mijn studie Indonesische talen en culturen, heb ik in 1989 samen met Monique Soesman de uitgever De Geus benaderd, om een vertaling van het werk van Ahmad Tohari te mogen maken. We hebben uiteindelijk twee boeken van hem vertaald.

“Ik houd de ontwikkelingen in Indonesië wel bij, toch kende ik het werk van Ayu Utami nog niet toen De Geus aan ons vroeg haar werk te vertalen. Het was rond 1999, toen Ayu voor de Prins Claus Prijs werd genomineerd.”

Wat vond je toen van het werk van Ayu?

“Ik moest er heel erg aan wennen. Wij moesten ook vaak giechelen omdat er zoveel schunnige woorden in stonden... Het was zeer gewaagd. Hoewel je bij Ahmad Tohari ook hier en daar stukken had waarvan je eventueel rode oortjes zou kunnen krijgen, is Ayu Utami toch een graadje ‘erger’. Ach, wij zijn hier in Nederland wel al heel wat gewend. Wij hebben het vertaald en hebben geprobeerd om de juiste woorden te vinden voor alle benamingen van geslachtsdelen die in het boek voorkwamen...

“Monique en ik hebben heel veel gediscussieerd hoe wij het werk van Ayu het beste konden weergeven in het Nederlands. Wij vonden het wel een uitdaging. Vooral in *Samans missie* en later ook in *Larung*, gebruikt Ayu verschillende stijlen voor elk personage; de een is poëtischer dan de andere. Zij was consistent en dat vond ik het moeilijkste, om die verschillende stijlen – net zo consistent – te vertalen. Het was een opluchting dat Ayu voor *Het Getal Fu* niet voor dichtelijke taal heeft gekozen.”

Heeft een lezer bepaalde voorkennis nodig waardoor je haar werk beter zou kunnen waarderen?

“Ik denk dat het goed is als de lezer geïnformeerd is over Ayu's achtergrond, namelijk dat ze in haar jeugd devoot katholiek was en de bijbel van binnen en buiten kent. Nu ze enige afstand van haar geloof en de bijbel heeft genomen, blijft ze toch in haar schrijven sterk geïnspireerd door voornamelijk de bijbel.

“Ook is het goed als de lezer weet dat ze journaliste is geweest. Dat is te zien aan de passages waarin zij schrijft over de politieke ontwikkelingen in Indonesië en de krantenartikelen die ze in *Het Getal Fu* opneemt.”

Hoe zou je het werk van Ayu willen omschrijven?

“Ik vond dat Ayu in *Het Getal Fu* ‘volwassener’ overkomt, vergeleken bij de manier waarop ze *Samans missie* schreef. Ik doel hiermee op zowel de inhoud als de vorm van het verhaal. Qua inhoud lijkt ze niet alleen tegen de zogenaamde ‘gevestigde orde’ te willen aanschoppen, maar ze heeft in *Het Getal Fu* een boodschap. Die boodschap wordt overgebracht door een van de hoofdpersonen, namelijk Parang Jati. Ze creëert daarmee niet

zo maar een hoofdpersoon, maar een hoofdpersoon die op Jezus lijkt. Je vindt in het boek veel overeenkomsten tussen Parang Jati en Jezus: in het hoofdstuk ‘Preek op de heuvel’, in de Bijbelse uitspraken van Parang Jati en in de manier waarop Parang Jati uiteindelijk de dood vindt, namelijk door zijn eigen vriend Yuda(s).

“Ook door de overeenkomst tussen bepaalde hoofdstuktitels en bijbelboeknamen, denk ik dat je *Het Getal Fu* kunt vergelijken met de bijbel – natuurlijk niet helemaal. Ook het opnemen van genealogieën, zoals die van Sultan Agung, is volgens mij expres gedaan, omdat ook in de bijbel veel genealogieën staan.

“Verder komt Ayu volwassener over, omdat het boek veel diepzinnige overdenkingen bevat. Dat ontbrak in [haar eerste werk] *Samans Missie*, vind ik.”

Wat is het bijzondere aan het werk van Ayu?

“Het is moeilijk de boeken van Ayu Utami in een woord te beschrijven, want ze bevatten heel veel lagen. Juist omdat ze zoveel lagen bevatten, vind ik ze boeiend, vooral *Larung* en *Het getal Fu*. De boeken geven veel stof ter overdenking. Daarom vervelen ze mij niet. “Ook zitten er zoveel verrassende passages in met vindingrijke, spitsvondige en soms humoristische uitspraken, dat Ayu bewondering oproept. Waar Ayu ook een meester in is, is het oproepen van een mysterieuze, spannende en haast lugubere sfeer in haar romans. Het is nooit hetzelfde. Ze is bijzonder vindingrijk en uniek.”

In hoeverre is het werk van Ayu representatief voor haar generatie?

“Zij heeft een ongekend vocabulaire-rijkdom. Een andere schrijfster die ook een enorm

vocabulaire heeft met soms nieuw verzonden woorden en metaforen, is Nukila Amal, wiens werk ik ook vertaal. Misschien is het iets van die generatie – zoals haar mentor Gunawan Mohammad ook ooit heeft geconstateerd over de taal in de tijd van Suharto: te gemaakt, als het ware gekooid, zonder enige ruimte voor creativiteit in de taal. Door Ayu kon ik zien hoe het anders kan.

“Voor haar generatie is en blijft Ayu een voorloper. Mijn indruk is dat zij op haar eigen manier heel productief gebleven. Naast haar romans, schrijft zij ook essays, theater- en filmscripts. Toch heeft zij ergens de tijd kunnen vinden om boeken te lezen want haar kennis over een breed spectrum van onderwerpen is groot.”

Wat is in Indonesië het meest bepalend voor haar imago: haar vrouw-zijn, haar vrijmoedige teksten over seks, haar christelijk geloof of haar keuze voor literatuur?

“Zij is een jonge vrouw die inderdaad vrijmoedige teksten schrijft over zowel politiek, religie als seks. Zij heeft die durf, maar bovenal: zij kan haar gedachten ook berekenen. Ik denk dat het meest bepalende is: het intellectuele.”

Heb je nog een verlanglijstje voor je vertaalwerk?

“De vertaling van het derde deel van de trilogie van Ahmad Tohari is net af. Als de tekst van de roman van Remy Sylado *Tja Bau Kan* meevalt, zou ik het willen vertalen. Er is verder een jonge schrijver die ik bewonder, Eka Kurniawan. Hij schrijft magisch-realistisch en dat is tegenwoordig ‘in’ in Indonesië.”

Ayu Utami, *Het getal Fu*, uitg. De Geus.

Ayu Utami is te gast op het Tong Tong Festival: donderdag 17 en vrijdag 18 mei treedt zij op in het Bibit-Theater.

Over Ayu Utami en *Het getal Fu*

Ayu Utami (Bogor 1968) is een Indonesische journalist, radiomaker en schrijfster van romans, korte verhalen, een theaterstuk en artikelen. Zij behoort tot de nieuwe generatie van Indonesische artiesten en schrijvers die opkwam na de val van Soeharto.

Ayu Utami studeerde Russische letterkunde. Sinds 1998 werkt ze als journaliste voor het kunsttijdschrift *Kalam*. De onverholen politieke boodschap van haar debuut *Samans missie* veroorzaakte een golf van opschudding aan de vooravond van de val van president Soeharto. De roman beleefde verschillende herdrukken en werd uitgeroepen tot beste roman van Indonesië. In 2000 won Utami de Prins Claus Prijs. De maatschappelijk geëngageerde Ayu Utami is inmiddels de belangrijkste

schrijfster van Indonesië en geniet vooral onder jongeren zowel nationaal als internationaal groot aanzien.

Het getal Fu geeft een beeld van de veranderingen zoals die zich nu in de Indo-

nesische samenleving voltrekken. De vrienden Parang Jati en de jonge bergbeklimmer Sandi Yuda zijn vaak te vinden in de bergen van Oost-Java. Tijdens het klimmen verbeeldt Yuda zich regelmatig een verleidelijke gedaante te zien, een vrouw met een wolvengezicht, die hem een magisch getal toefluistert:

het getal Fu. Deze mystieke ervaring lijkt in scherp contrast te staan met de politieke betrokkenheid van zijn vriend Parang Jati en diens verbeterde strijd tegen fanatieke religieuze groeperingen.

DE NORMALITEIT VAN NEDERLAND, VOLGENS BADAL

Een jaar geleden verscheen **Badal**, de eerste roman van Anil Ramdas. Edy Seriese bespreekt dit boek, haalt herinneringen op aan eerder werk van Ramdas, en ziet overeenkomsten, en verschillen, met Tjalie Robinson, die andere “beroepsherinneraar” uit een voormalige Nederlandse kolonie. Voor wie is het multiculturele eigenlijk precies een drama?

door Edy Seriese

HERINNERINGEN

Er ging een sms rond op de dag van zijn begrafenis. Om bij elkaar te komen. Zonder sprekers of programma, zo maar, om bij elkaar te zijn. Daar zaten we dan, in een hoekje boven in De Balie. Met al die gemengde gevoelens van beteuterd tot boos, van intens verdrietig tot verslagen. Als vanzelf begonnen we te vertellen, aan elkaar, aan onszelf, “omdat de ziel nooit naakt mag gaan”, zoals mijn oma zou zeggen. Zo werd hij door ons begraven: in herinneringen. Anil Jaiprakash Sadaphal Ramdas. Overleden op 16 februari. Op zijn verjaardag. Aan een zelfgekozen dood.

Ook in *Badal*, de roman van Ramdas¹, zijn herinneringen een belangrijk element. Anil Ramdas was een beroepsherinneraar, een term van Elsbeth Locher-Scholte door Ramdas zo gedraaid dat die bruikbaar was voor hemzelf². Inderdaad was hij geen historicus, en ook geen romanschrijver, want hij was niet op zoek naar de ware werkelijkheid of schepper van een eigen universum. Werkend in het niemandsland tussen wetenschap, journalistiek en literatuur, wilde Ramdas laten zien “hoe de werkelijkheid vroeger voelde”, hoe die beleefd en ervaren werd, niet door één individu, maar door zoveel mogelijk individuen. En dan geen beroemde of zogenaamd belangrijke mensen. Zijn taak was, vond hij, “het collectieve geheugen van gewone en onbelangrijke mensen” tot nieuw leven te wekken. Met als doel “dat die mensen niet vergeten worden, niet uit de geschiedenis gestoten worden”. Hé, waar kennen we dat van? Wou Tjalie dat niet ook?

Anil Ramdas (1958–2012), lijkt in wel meer opzichten op Tjalie Robinson (1911–1974), hoewel ze elkaar niet gekend hebben. Allebei kwamen ze enkele jaren na de soevereiniteits-

overdracht uit een voormalige kolonie van Nederland. Allebei verdienden ze hun brood met journalistiek werk zonder ooit ‘broodschrijver’ te worden. En allebei raakten ze ontgoocheld op het verbitterde af over het denk-, werk- en leefniveau van (Nederlandse) intellectuelen, vooral schrijvers. Verschillen zijn er natuurlijk ook. Tjalie kwam in 1954, uit ‘de Oost’, Ramdas in 1977 uit ‘de West’. Tjalie kwam als volwassene met gezin en als gevestigd journalist, Ramdas een kwart eeuw later als jonge student sociale geografie. Tjalie had ‘de Piekerans’ al gepubliceerd, werkte aan de uitgave van *Tjies: een bundel vertellingen* en al gauw ook aan z’n eerste eigen tijdschrift *Gerilja*. Ramdas studeerde cum laude af op een scriptie over de manier waarop mensen heersende ideologieën verwerken in hun levensverhalen, en begon vervolgens te schrijven: essays en vertellingen, en tenslotte de roman *Badal*. Beider werk komt regelrecht voort uit de maatschappelijke werkelijkheid waarin ze zelf waren opgegroeid en leefden. Voor Tjalie was dat de Indische (meng-)cultuur, voor Ramdas het (internationaal) migrantenleven. Beiden putten daarom bij alles wat ze schreven niet alleen uit eigen herinnering maar vooral uit de collectieve herinnering van hun groep. Ze deden dat openlijk, en – zeiden ze – omdat ze niet anders konden. Tjalie vulde *Tong Tong* met eigen herinneringen en van zijn lot- en leeftijdgenoten, inclusief uitstapjes naar andere ‘mengculturen’ en Indische migranten elders. En ook Ramdas werd beroepsherinneraar, maar dan anders.

INTELLECTUEEL

Tjalie keerde binnen vijf jaar na zijn aankomst het Nederlandse literaire wereldje de rug toe. Uit afkeer, omdat hij Literatuur niks vond (“Leven is alles”)³ en Schrijvers anstiel.

Vanuit *Tong Tong* richtte hij vervolgens zelf de infrastructuur in om als intellectueel te kunnen blijven werken, onafhankelijk van dat verfoeide establishment. Ramdas daarentegen werd graag onderdeel van het Nederlandse intellectuele establishment, en had ook voor de bundeling van zijn werk steeds gerenommeerde uitgevers ter beschikking. Terwijl hij zowel de VPRO en *NRC Handelsblad*, als de Amsterdamse Migranten Televisie Nederland (MTNL)⁴ en de Organisatie voor Hindoe Media (OHM) als uitvalsbasis had, bleef hij geloven in het gezag en de taak van ‘de intellectueel’ om universele waarden als democratie en *Dutch tolerance*⁵ desnoods met hun leven te verdedigen. Toch wist intellectueel Nederland zich ook met zijn literair werk geen raad. Net als bij Tjalie werd ‘het exotische’ erin wel gewaardeerd. Maar alleen om de impliciete kritiek subtiel te negeren, evenals de herkomst ervan uit een andere cultuur. *Tjies*, door Tjalie geschreven als positiebepaling tegen westerse literatuuropvattingen, werd bijvoorbeeld wel herdrukt, maar zonder het kritische statement tegen de Literatuur⁶. En ook Ramdas’ werk werd de hemel in geprezen, waarvoor de term egodocumenten nieuw leven ingeblazen werd, zoals Badal in de roman nog memoreert. Dat nam niet weg dat het literaire product zelf ermee buiten de

daarom is het zo raar, schokkend zelfs, dat Ramdas, die Saïd al in 1994 (!) interviewde⁹, zo nodig een roman moest schrijven.

VERRADEN

Met het schrijven van een roman verraadde Ramdas niet zijn insteek als beroepsherinneraar. Ook *Badal* schreef hij om de “normaliteit” van de Nederlandse samenleving te laten zien, zoals hij dat noemde¹⁰. Om aan volgende generaties een doodgewoon romanpersonage na te laten: een zwarte man in Nederland. Met werk en een gezin. Met een baan bij de krant en een intellectueel vriendengroepje. Op journalistieke reizen naar Suriname of Londen, of in Delhi als correspondent. Bezig met migratie en heimwee, maar vooral met de propaganda van *Dutch tolerance*. Zo’n soort man. Met inderdaad (maar wat doet dat er toe in literatuur?) precies het soort leven dat Anil Ramdas zelf leidde. Dus inclusief ernstig drankprobleem, het enige universele kenmerk van de Westerse intellectueel. Ramdas zelf was dat probleem voorbij. De vroegtijdige, stomdronken dood in de Noordzee van zijn romanfiguur Badal, is dan ook eerder humoristisch dan dramatisch. En in elk geval bevrijdend: weg met die *male depri and drunk intellectual pigs* die de westerse literatuur al van ver voor de Verlichting domineren. Maar met het (wil-

Anil Ramdas aan het woord bij deBuren (www.deburen.eu), waar hij columnist was

Literatuur werd gezet. Ramdas wist dat, net als Tjalie, natuurlijk heel goed. Of zoiets nu gedaan wordt door een Menno ter Braak, diep bewonderd door Ramdas én Badal, dan wel door “white trash” als Joost Zwagerman zoals Ramdas én Badal hem aanduiden. Of zoals in Tjalies geval, door Rob Nieuwenhuys, een Wim Willems of een Adriaan van Dis die daarvoor tegenwoordig zelfs als Indo door Indonesië schijnt te struinen. Het is nu eenmaal een van de rollen van elk establishment om teksten tot literatuur-of-niet te verklaren. En elk establishment benoemt nu eenmaal die teksten tot Literatuur die de eigen wereld met het bijpassende gedachtegoed tot stand brengen en in stand houden. Voor het koloniale gedachtegoed, weten we sinds Saïd⁷, werd die functie bij uitstek vervuld door de roman. Daarom koos Tjalie – intuïtief overigens – voor de vertelling als literaire vorm, tégen de “short stories, novellen en romans uit de Europese literatuur”⁸. En

len!) schrijven van de roman verraadde de levende Ramdas iets anders: de intense wens om er bij te horen, koste wat kost en tegen beter weten in. Migranten schrijven geen Literatuur, maar egodocumenten? Okee dan, schrijven we toch een roman.

Verraden betekent niet alleen bekend maken, maar ook ontrouw zijn. Wat Ramdas bekend met *Badal* is de dramatische, diepste laag in elk migrantenbewustzijn: de wens erbij te horen, thuis te zijn in het nieuwe land. Aan die wens is zijn hoofdpersoon Badal ten diepste ontrouw, omdat hij die wens verwacht met Schrijver zijn, op tv komen, met BN-erij. Niet per ongeluk, maar door zijn andere wens intellectueel te zijn. In en door zijn dronkenschap verwacht Badal gekend zijn met bekend zijn. Ongeveer zoals Tjalies generatie het dappere voornemen tot aanpassen aan het nieuwe land verwarde met assimilatie, met vergeten wie je zelf bent, maar dan anders. Want *trash* is van alle tijden, en van alle kleu-

ren, daarvoor hoef je niet de Noordzee in te lopen. De keus voor weldenkende mensen ligt niet tussen *trash* of intellectueel, obesitas of alcoholisme, maar tussen vergeten en verraden, bekennen of ontrouw zijn.

Wat dat betreft hebben wij, volgende generaties, makkelijk praten. Wij zijn geen migranten, tenzij we zelf de kuierlatten opnemen. Wij *pikiren* er niet over om in Indonesië te wonen, anders dan tijdelijk en het liefst op vakantie in een resort. Geen eerste generatie Surinamers of Turken die als senioren alsnog op hun schreden terugkeren. Wij zijn hun kinderen, hier geboren en getogen en niet voornemens weg te gaan. We zijn in de 60 jaar van onze aanwezigheid hier bekend geraakt als Hollandse nieuwe: winterhard en tropenecht, als de Indische keukens, de doekoe in de grootstedelijke straattaal, en de moskee in de buurt. Ruim twee miljoen gewone, onbelangrijke, mensen. Migreren, weten wij, doe je voor je volgende generaties. Migrantenkinderen, vaak een stuk laconieker dan hun ouders, laten zich niet uit de geschiedenis wegschrijven. Gewapend met hun twee of drie nationaliteiten, moedertalen en thuisculturen, en met een batterij moderne media in hun rugzak, reizen ze de wereld rond, naar waar hun werk, huwelijk, of inspiratie hen maar brengt. Overal en nergens thuis. Voor wie, depri intellectuelen, is het multiculturele eigenlijk een drama?

Dat hij de moed en hoop verloor, dat is nog een overeenkomst van Anil met Tjalie. En de meest schrijnende. Dat zijn bestaan als beroepsherinneraar hem zelf geen uitzicht bood. Alsof de ziel naakt kan gaan. Dat is wat de dode Anil Ramdas verraadt. Niet als migrant; als doodgewoon mens.

Anil Ramdas, *Badal*, uitg. De Bezige Bij

NOTEN

- 1 Anil Ramdas. *Badal : roman*. Amsterdam, De Bezige Bij, 2012
- 2 Anil Ramdas. *De beroepsherinneraar en andere verhalen*. Amsterdam, De Bezige Bij, 1997; een bundel 'egodocumenten' die eerder dat jaar in *De Groene Amsterdammer*, *NRC-Handelsblad* en *Contrast* verschenen
- 3 "Ik wil niet bij de schrijvers horen en de Nederlandse literatuur lap ik aan mijn laars. Literatuur is niks, Leven is alles" schreef hij in 1955. In: Rudy Kousbroek *Het Oostindisch kampsyndroom*. Amsterdam, Meulenhoff, 1992, p.111
- 4 *De Tafel van Babel*; ZOZ (talkshows)
- 5 Interview met Elsbeth Etty in *NRC Handelsblad*, 29 juli 2011. "Dutch tolerance is een internationaal bekend begrip waaraan *The New York Times* zo'n zevenhonderd essays heeft gewijd. Er wordt mee bedoeld dat men elkaar ondanks grote verschillen in zijn waarde laat en ondanks alle verschillen samenwerkt. Dutch tolerance is een onvoorstelbaar belangrijk concept dat Nederland zelf in de wereld heeft geholpen."
- 6 Onder de titel 'Intro'. Het werd ook niet opgenomen in het *Verzameld Werk* van Vincent Mahieu
- 7 Edward Saïd *Cultuur en imperialisme* (1994)
- 8 Vincent Mahieu *Tjies: een bundel vertellingen* Bandoeng/Amsterdam, 1955
- 9 Anil Ramdas. *In mijn vaders huis II*. Amsterdam, Mets/Novib/VPRO, 1994; p. 7-25
- 10 Volgens Rob Boonzaajer Flaes, directeur van Atana dat hij 10 jaar geleden o.a. met Anil Ramdas oprichtte

toneel

ARTISTS IN RESIDENCE

BEHIND THE ACTORS

UIT BANDUNG

SPELEN VINCENT MAHIEU

FOTO: DIDI KOMEX

■ In 2011 waren de acteurs van Behind the Actors uit Bandung, Indonesië, te gast op het Tong Tong Festival. Zij speelden vier maal het stuk *Cuk & Cis*, naar twee verhalen van Vincent Mahieu, beter bekend onder zijn andere pseudoniem Tjalie Robinson. Na afloop reisden zij door naar Oerol voor een samenwerkingsproject met The Lunatics uit Utrecht. Dit jaar komt het héle gezelschap Behind the Actors over uit Bandung, de hoofdstad van West-Java. De groep bestaat uit meer acteurs, musici, dansers en poppenspelers dan we vorig jaar op de Tong-Tong-planken zagen. Dit veelzijdige gezelschap is in 2012 'artist in residence' van het Tong Tong Festival en treedt alle dagen op.

THEATER, WAYANG GOLEK, DANGDUT EN KRONTJONG

Behind the Actors speelt *Douwes*, geïnspireerd door 'Het geval Douwes' uit de verhalenbundel *Tjies* van Vincent Mahieu. De voor-

stelling bevat niet alleen toneelspel, maar ook dans en wayang golek (poppenspel met driedimensionale poppen, typerend voor West-Java). Net als vorig jaar wordt de muziek live gespeeld.

Bij *Cuk & Cis* waren de muzikanten onzichtbaar, maar de kwaliteit van hun krontjongspel bleef niet onopgemerkt. De band zal dit jaar iedere dag optreden en zowel krontjong als dangdut spelen. De meester van de fusion, fluitist Chris Hinz, maakt eenmaal als *special guest* een muzikale wereldreis met de dangdut-spelers van Behind the Actors. Daarnaast geeft de groep workshops in vrijwel alle disciplines: muziek, dans, wayang golek. Woensdagmiddag 23 mei interviewt **Helga Ruebsamen** de artistiek leider Asep Budiman en zakelijk leider Hendra (beiden tevens acteur) van Behind the Actors n.a.v. *Douwes*, met behulp van een tolk. Voor de overige data en aanvangstijden zie de *Pasarkrant* of www.tongtongfestival.nl.

Gustaaf Peek lust Vincent Mahieu

FOTO: MAAKE HERMES

Vrijdagmiddag 18 mei is Gustaaf Peek te gast in het Bibit-Theater. Eind vorig jaar publiceerde hij een essay in de *Revisor*, getiteld 'En ik lustte het; Het geweld van Tjies en Tjoek'. Vincent Mahieu is een van de weinige schrijvers in het Nederlands over geweld, stelt Gustaaf Peek.

Wie was Tjalie Robinson/Vincent Mahieu/Jan Boon?

Tjalie Robinson (Nijmegen, 10 januari 1911 – Den Haag, 22 april 1974) is het pseudoniem van Jan Johannes Theodorus Boon. Een ander pseudoniem is Vincent Mahieu. Boon was een journalist, schrijver en activist.

Zijn vader was een Nederlandse KNIL-militair, Cornelis Boon, en zijn moeder een Indische vrouw van Brits-Javaanse afkomst, Fela Robinson; zij leerden elkaar op Java kennen. Hun oudste zoon Jan werd geboren tijdens een Nederlands verlof. Jan Boon begon als onderwijzer op Java. Sinds 1936 was hij sportredacteur bij het *Bataviaasch Nieuwsblad*. Tijdens de oorlog in Nederlands-Indië (1942–1945) werd hij in Japanse krijgsgevangenschap redacteur van de kampkrant en sloot hij vriendschap met mede-geïnterneerden Rob Nieuwenhuys en Leo Vroman. Na de oorlog werkte hij weer als journalist in Indonesië. Hij begon onder meer aan de serie die hem beroemd zou maken: 'Piekerans van een straat-slijper' in dagblad *De Nieuwsgier*. Ook schreef hij bijdragen voor het interculturele tijdschrift *Oriëntatie*, waarin Indonesiërs en Nederlanders samenwerkten. Het blad was een initiatief van E. du Perron en werd geleid door Rob Nieuwenhuys. Maar in het nieuwe Indonesië was steeds minder ruimte voor een Nederlandse schrijver. In 1954 repatrieerde Jan Boon met zijn gezin naar Nederland.

Op 19 juni kwam hij aan, 43 jaar oud. In Nederland werkte hij kort als onderwijzer, maar vooral weer als schrijver en journalist. In *De Vrije Pers*, een krant in Surabaya, verschenen zijn 'Piekerans' over het leven in Nederland. Ook schreef hij o.a. voor *Het Parool* en *Elsevier*. In 1956 verscheen zijn verhalenbundel *Tjies* (onder zijn pseudoniem Vincent Mahieu) – in 1959 bekroond met de Prozaprijs van de gemeente Amsterdam –, in 1960 gevolgd door *Tjoek*.

In Indië, Indonesië en Nederland werd hij het bekendst onder de naam Tjalie Robinson. Als 'Tjalie' voerde hij actie, bijvoorbeeld voor de spijtoptanten (Nederlanders die in Indonesië waren achtergebleven en spijt hadden gekregen dat zij de Indonesische nationaliteit hadden aangenomen), maar ook in algemenere zin voor 'de Indische zaak'. Zijn doelstelling was het herinneren en het behoud van de Indische cultuur. Hij liet vooral van zich horen in zijn Indisch tijdschrift *Tong-Tong*, maar daarnaast nam hij tal van andere culturele initiatieven, waaronder de Haagse Pasar Malam Tong Tong in 1959, later Pasar Malam Besar genoemd en nu Tong Tong Fair. In 2008 verscheen de biografie *Tjalie Robinson, biografie van een Indoschrijver* door Wim Willems.

analyse

HET SUCCES VAN 'DAAR WERD WAT GROOTS VERRICHT'

“IK BEN NIET BESMET”

De cabaretvoorstelling *Daar werd wat groots verricht* van Diederik van Vleuten trok afgelopen twee seizoenen volle zalen, kreeg veel media-aandacht, en maakte ook veel publieksreacties los. Pamela Pattynama onderzoekt het hoe en waarom van deze bijval.

door Pamela Pattynama

De cabaretier Diederik van Vleuten maakte afgelopen twee jaar furore met zijn solo-voorstelling *Daar werd wat groots verricht*, gebaseerd op de Indische memoires van zijn oud-oom Jan van Vleuten (1906–1989). Hij speelde voor uitverkochte zalen en kreeg ‘verpletterende’ mails van mensen die wel zes keer terugkwamen en wier leven op zijn kop kwam te staan nadat zij de voorstelling hadden bijgewoond.¹ Op internet drukt het dank-

bare publiek zich in superlatieven uit: er was ademloos geluisterd, geschaterd, gehuild en geleerd. Waarom was *Daar werd wat groots verricht* zo’n groot succes?

Volgens Van Vleuten zelf ligt een groot deel van de aantrekkingskracht in de theatrale, vertellende vorm: “Het is een voorstelling, ik vertel een verhaal (...). Als je in een zaal zit, en het is een goede voorstelling dan heeft het iets onontkoombars.” De voorstelling ligt

inderdaad als een trein. In hoog tempo en via uitvergroete foto’s, een kist, stemmetjes en liedjes voerde de cabaretier het publiek mee het verleden in. Voor de pauze houdt Van Vleuten het leuk met afwisselend hilarische en ontroerende vertellingen, na de pauze komen de beladen kwesties van bezetting, kampen, politieke acties en vertrek aan de orde. Het is een prestatie; twee uur lang weet de bevlogen Van Vleuten in zijn eentje volle zalen mee te slepen. Op de vraag waarom het zo’n hype werd geeft de voorstelling alleen echter niet voldoende antwoord. Ik denk dat we het moeten zoeken in een combinatie van factoren.

De aristocratische *belanda totok*²-familie van Diederik van Vleuten verbleef generaties lang in Indië. In zijn ouderlijk huis overheerste de ‘Indische sfeer’ niet en met weinig weet van zowel het koloniale verleden als postkoloniale sentimenten begon hij aan zijn voorstelling. Het succes verraste hem: “Wie had dat in jezusnaam gedacht? Natuurlijk is het een mooi verhaal, een typisch Nederlands verhaal ook over liefde in tijden van oorlog. Maar in mijn naïviteit heb ik geen moment rekening gehouden met de Indische gemeenschap. Die hele tamtam kende ik niet.”³ De cabaretier raakte “diep ontroerd” door de vele reacties die hij ontving: zwijgzame oude vaders die na de voorstelling opeens over de suikerfabriek gingen praten en oorlogstrauma’s: had mijn vader uw voorstelling maar gezien, dan was mijn leven anders geweest! “Dat kan je toch niet met droge ogen lezen”, reageerde hij.⁴ De emoties die de voorstelling opriep zijn misschien verbazingwekkend, maar emotionele ontladingen bij Indische gebeurtenissen zijn allesbehalve vreemd. Indië is vanaf de dekolonisatie een open zenuw geweest, zowel in als buiten de Indische gemeenschap, zowel voor Indo’s als voor totoks. Er zijn rijen gelegenheden te noemen waar eerste en tweede

generatie migranten geëmotioneerd achterbleven omdat herinneringen bovenkwamen en oude wonden werden opengereten. Op elke pasar malam vloeien tranen en tot een aantal jaren geleden was er bij grote Indische bijeenkomsten opvang voor mensen die bevangen raakten door emoties. Die emoties kwamen weliswaar niet op de televisie, maar wie rondkijkt in politiek-cultureel Nederland komt er al snel achter hoe gevoelig Indië ligt. Het koloniale verleden beperkt zich niet tot de Indische ‘tamtam’. Vanaf de dekolonisatie tot nu hebben oprispingen de hele Nederlandse samenleving geraakt: Molukse treinkapingen, Poncke Princen, Rawagede. Anderzijds wekt Indië als idyllisch verleden een ongekende nostalgie op. Indië-herinneringen zijn verwerkt in tal van cultuurproducten, van musicals en advertenties tot literatuur. ‘Indië’ is, kortom, een nationaal, omstreden en nostalgisch begrip. Daarnaast geldt dat voor de Indische gemeenschap elke verwijzing naar het einde van Indië licht ontvlambare materie is.

MEDIA-EVENT

Wat mij opvalt in de reacties die Van Vleuten ontving is de behoefte aan erkenning, bestaansrecht en herinnerd worden.⁵ Zo spreekt een aantal bezoekers over Indië als een ‘verstopte’ en ‘vergeten’ geschiedenis die door *Daar werd wat groots verricht* eindelijk erkend wordt. De mail van een 61-jarige vrouw die van 1950 tot 1958 het “allerlaatste restje” meekreeg is exemplarisch: “Ons verhaal heeft bestaansrecht gekregen en Nederland heeft een perspectief op Indië en Indonesië erbij”. Het gros van degenen die Van Vleuten mailden zal uit de tweede generatie komen; mensen die gewend zijn hun mening en gevoelens publiekelijk te uiten, die Indië niet of nauwelijks hebben meegemaakt, maar er via familie of circulerende verhalen wel post-herinneringen aan hebben. Ik denk daarom dat je die geëmotioneerde mails niet alleen moet interpreteren als echo’s van oud Indisch verdriet, maar ook als een eigentijdse, generatie-overstijgende behoefte van initiatiefrijke mensen. In die zin zie ik *Daar werd wat groots verricht* in het licht van de individualisering van de herinneringscultuur als een soort *media-event* dat collectieve emoties losgemaakt heeft. *Media-events* kunnen krokodillentranen losmaken, maar de waarde en betekenis ligt in hun kracht mensen het gevoel te geven dat zij ertoe doen en onderdeel uitmaken van een groter geheel, in dit geval de Indische gemeenschap. In onze rationele, hoogtechnologische en geïndividualiseerde informatiemaatschappij hebben mensen, inclusief Indische migranten, behoefte aan ergens bijhoren en iets delen. Het lijkt erop dat Indische migranten, hoe verschillend zij ook zijn, de voorstelling hebben opgepikt als een uitingsvorm die past bij wat zij nodig hebben. Blijkbaar sloot de voorstelling aan op de collectieve behoefte Indië mét haar traumatische geschiedenis te zien als gemeenschappelijk verleden.

Om succes te hebben is tegenwoordig niet alleen een goede voorstelling nodig, je moet ook de juiste mensen kennen en de media kunnen bespelen. Op 15 februari 2012 was het bijvoorbeeld zeventig jaar geleden dat de onfortuinlijke *Slag in de Javazee* plaatsvond waarbij duizenden mensen het leven verloren,

Diederik van Vleuten in *Daar werd wat groots verricht*

de Nederlanders een gevoelige nederlaag leden en het begin van het 'einde van Nederlands-Indië' werd ingeluid. Om dit historische moment te gedenken was bij Pauw & Witteman de zoon van gezagvoerder Karel Doorman uitgenodigd, en Van Vleuten.⁶ Wat had de laatste met de slag in de Javazee te maken? Op zich niets, maar zijn succesvolle voorstelling verbindt verleden met heden en vormt het levende bewijs dat 'Indië' onder Nederlanders nog steeds een gevoelige snaar raakt. Ongetwijfeld ligt een andere reden voor de uitnodiging in het feit dat Van Vleuten geen onbekende maar een Bekende Nederlander is, een prijzenwinnende theaterman die met legendarische tv-optredens landelijke bekendheid verwierf. Als hij een nieuw programma heeft, zit hij in *De wereld draait door*, *Opium TV* besteedt ruime aandacht aan de première, het succes haalt vervolgens de landelijke pers, *P&W* vraagt hem aan tafel wanneer Indië ter sprake komt, en zijn laatste voorstelling wordt zelfs nationaal nieuws op het NOS Journaal.⁷

RESPECTVOLLE TOON

Behalve zijn status binnen het huidige mediaveld acht ik eveneens Van Vleutens 'toon' debet aan het succes. Deze factor noemt hij zelf ook: "De toon die ik gebruik is respectvol. Ik sta niet met opgeheven vinger-tje. (...) Ik ben niet besmet, ik heb niet de kampen meegemaakt, ik heb niet in de politieke acties gevochten, ik kan er met afstand naar kijken. Met grote betrokkenheid omdat het mijn familie aangaat, maar met de nodige afstand, humor ook, beetje ironie, beetje cynisch, alle ingrediënten voor een theaterprogramma. Dat is de sleutel tot het succes."⁸ Ik ben niet besmet, zegt Van Vleuten. In eerste instantie denk je – als Indo die haar geschiedenis kent – hij bedoelt toch niet 'van smetten vrij', onbezoedeld, blank? Nee, hij bedoelt: ik heb niet in een kamp gezeten, ik sta op een afstand. In mediamek opzicht betekent het dat, hoewel zijn familie lang in Indië verbleef, hij nooit in verband is gebracht met dat ongemakkelijke Indië, dat vervelende sentimentele traumatische brok geschiedenis dat ook nog eens associaties met schaamte en schuld oproept. Het is niet vreemd dat Van Vleuten weinig wil weten van betrokkenheid van zijn familie bij kolonialisme. Op een vraag van Jeroen Pauw die hem zichtbaar emotioneerde

antwoordde hij: "Mijn betovergrootvader had een vendutiehuis in Batavia, mijn overgrootvader had een suikerfabriek, mijn oud-oom was een planter. Als je dat ziet in de categorie uitzuigers... *be my guest*, maar op dat niveau wil ik er niet over praten, weet je wel."⁹ Van Vleuten zegt dat hij een nieuwe, respectvolle toon aanslaat na de beschuldigingen van racisme, uitbuiting en oorlogsmisdaden rondom Indië. Maar naar mijn smaak was die toon juist conventioneel in plaats van nieuw. In de donkere zaal werd ik bezocht door het mistroostige gevoel dat er niets nieuws onder de zon was. Alles draaide als vanouds om het verhaal van de *belanda totok*, een verhaal dat weliswaar dynamisch en invoelbaar verteld werd, maar niet bijdraagt aan een vernieuwende visie op het Indische verleden. Misschien speelde de 'onbesmette' status van de cabaretier toch mee bij het succes van zijn programma, ondanks, of juist dankzij Van Vleutens suggestie dat er een verdwaalde 'Toetie' in de familie heeft gezeten? Kortom, Van Vleuten is een weergaloze verhalenverteller en vernieuwend cabaretier die het thema 'Indië' mooi heeft neergezet. Maar het succes van de voorstelling ligt ook in Van Vleutens status binnen het huidige mediaveld, én in het conventionele verhaal. Daarnaast is de roep van de Indische gemeenschap om erkenning, verbondenheid en gedeeld verleden een belangrijke verklaring. Het 'einde van Indië' is geen verleden tijd.

NOTEN

- 1 Bart Jungmann, "'t Grootse Indië-gevoel. *De Volkskrant, Uitgelicht*, 16 februari 2012, p. 19.
- 2 *Belanda totok*: in Nederlands-Indië telde behalve afkomst en familierelaties, ook je huidskleur mee in het onderscheid tussen bevolkingsgroepen. Iemand met een blanke huidskleur, wiens familie afkomstig was uit Nederland werd beschouwd als een 'belanda totok'
- 3 Idem als 1
- 4 <http://tiny.cc/v5v4bw>
- 5 <http://www.diederikvanvleuten.nl/reacties/reacties.php>
- 6 Pauw & Witteman is een dagelijks late night-programma waarin Jeroen Pauw en Paul Witteman 'de actualiteit bespreken met gasten': pauwenwitteman.vara.nl
- 7 DWDD (9 september 2009), *Opium TV* (26 november 2010), *NOS Journaal* (4 maart 2012)
- 8 Pauw & Witteman op 17 februari 2012
- 9 Idem

column DICKENS IN DE TROPEN

■ Tweehonderd jaar geleden werd Charles Dickens geboren. Dat wordt dit jaar uitgebreid herdacht. En terecht. Overal werden zijn boeken verslonden. De wereld die hij creëerde was toegankelijk voor een groot publiek. Je had helden en schurken, er was goed en kwaad. Misdaad loonde niet, onrecht werd aan de kaak gesteld. Zijn personages waren kleurrijk en karikaturaal: heroïsch, aandoenlijk, afstotend of gemeen.

Ook in Nederland werd hij stukgelezen. Zijn romans werden vertaald, en verschenen in afleveringen, betaalbaar voor iedereen. En in Insulinde? Het valt niet mee om daar achter te komen. We weten dat Multatuli veel Dickens heeft gelezen – hij zou later nog klagen dat Dickens veel meer voor zijn voordrachten kreeg dan hij. Van Indische schrijfsters als Annie Foore en Marie van Zeggelen is bekend dat ze de auteur een warm hart toedroegen. Zou de laatste zijn romans hebben meegenomen naar het afgelegen Bone op Celebes? In kranten en tijdschriften wordt vaak naar hem verwezen. Tijdens de opstanden in Bone rond 1860 verbood de gouverneur-generaal de handel in wapentuig te Makassar. Hij wilde, zo verklaarde hij, de bevolking beschermen tegen oorlogsgeweld. Baron van Hoëvell ergerde zich aan dit staaltje van hypocrisie en verzuchtte: 'Dickens had het niet beter kunnen zeggen'. En wanneer iemand in 1896 de afwachtende houding van de regering tijdens de Atjeh-oorlog bekritiseert, verwijst

hij schamper naar het Dickens-personage Mr. Micawber uit *David Copperfield*, tot zijn nek in de problemen, maar 'always waiting for something to turn up'. Dat begreep kennelijk iedereen.

In de twintigste eeuw werd Dickens in Indië aan de man gebracht door de firma Gebr. E. en M. Cohen, die de rechten van de vertalingen bezat. Indië bleek een prima afzetgebied. Ten noorden van het Koningsplein te Batavia bevond zich het Deca-park, centrum van volksvermaak. Daar kon je in 1920 de film *The Little Boy* gaan zien, gebaseerd op *A Christmas Carol* van Dickens. En in hoevele Indische huishoudens zullen zijn kerstverhalen voorgelezen zijn, om in de stemming te komen?

Het blijft echter gissen. Van één lezer weten we meer. In zijn huis te Buitenzorg schrijft Conrad Busken Huet zijn *Java-Bode* vol, met de hand, en zonder airco. Ook over Dickens. Na diens dood pakt Huet breed uit met aantal opstellen, getuigend van zijn trouwdheid met diens wereld. Hij waardeert hem als een rasverteller, aandoenlijk en satiriek, vrolijk en weemoedig, een tekenaar van idealen en karikaturen. Een fijn opmerker, geboeid door het zonderlinge, die hevige gewaarwordingen op wil wekken. Heel diep gaat het allemaal niet, vindt Huet. Van literatuur verwacht hij iets anders. 'Meer een apostel des volks dan een priester der kunst', sneert hij. Dat volk is er evenwel maar wat blij mee. Ook in Indië.

Peter van Zonneveld

(ADVERTENTIES)

DIDONG INDONESISCH ETEN

woensdag t/m vrijdag
van 17.00 - 22.00

zaterdag en zondag
van 16.00 - 22.00

2e Sweelinkstraat 115 2517 GW Den Haag 070 - 364 98 87
www.didong.nl

Bestel boeken Vervoort en Vis portvrij

HANS VERVOORT
Weg uit Indië – Het grote avontuur van Hans en Sonja met tekeningen van Peter van Dongen, 216 pag.

€ 17,99

JACOB VIS
Tandem – Roman over een plantersleven (plantage Tandem van grootvader Dirk Sanders), 586 pag.

€ 19,99

Bestel via info@conserve.nl of stuur een kaartje naar uitg. Conserve, p.b. 74, 1870 AB Schoorl.

MULTATULI-

OEFENINGEN

VAN EEN ENCYCLOPEDIST

door Alfred Birney

Ik ben geen liefhebber van Multatuli, maar Atte Jongstra vind ik wel amusant. Als Atte Jongstra nou met een boek over Multatuli komt, heb ik dan een probleem? Zijn boek *Kristalman*; *Multatuli-oefeningen* is vernoemd naar 'het kristalmannetje' uit Multatuli's *Minnebrieven*, die door Jongstra 'Max Havelaar II' worden genoemd. Het belangrijkste boek dat zijn aandacht krijgt is niet de *Max Havelaar*, maar *Millioenen-studieën*. Dát is interessant. Multatuli en *Max Havelaar* zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het vervelende is dat de *Max Havelaar* door veel beroepslezers als de belangrijkste roman over onze Indische geschiedenis wordt aangeprezen. Multatuli zelf was de eerste die klaagde over de eenzijdige aandacht voor juist dat ene boek. Hij wilde zelfs geen schrijver zijn. Maar wat dan wel?

Wat de *Max Havelaar* betreft heeft Jongstra zo zijn twijfels over het idealisme van Multatuli: "Misschien zou ik zijn pleiten voor de verbetering van de levensomstandigheden van de inlander in Indië als waarachtig idealisme hebben kunnen beschouwen als hij het bij de *Max Havelaar* had gelaten." Inderdaad,

de *Max Havelaar* was niet bedoeld om de autochtone bevolking te bevrijden van het kolonialisme. Multatuli had zijn persoonlijke motieven, anders dan zijn achterneef Ernest Douwes Dekker, die zowel in woord als gebaar actief zou gaan strijden voor de onafhankelijkheid van Indonesië.

Opvallend is dat Jongstra de term 'inlander' zonder aanhalingstekens gebruikt in zijn proza. Die keuze is verdedigbaar omdat hij een poging doet zo dicht mogelijk bij Multatuli, zo niet náást hem te komen. Toch was een verklaring wel op zijn plaats geweest, we leven niet meer honderd jaar terug, zou ik zo zeggen. Het is overigens niet moeilijk te gissen naar Jongstra's kennis van de Indische bellettrie. Die is denkelijk vrijwel nihil. Als hij de namen van Louis Couperus, E. du Perron of Jan ten Brink noemt, dan legt hij nauwelijks een inzichtelijke link met de Indische boeken van deze schrijvers. Door zijn beperkte kennis van de Indische literatuur mist hij wel het een en ander. Jongstra wijdt bijvoorbeeld een compleet hoofdstuk aan worst. Ja: worst. Jongstra bekleedt namelijk een functie in Worstclub Mondiaal en weet

dan ook het een en ander te melden over de liefde voor worst bij Goethe en Schiller, om maar een paar beroemde worsteters te noemen. Helaas, wil je écht geweldig proza over worst lezen, dan moet je natuurlijk Willem Walraven uit de boekenkast trekken.

LEXICONPROZA

Hoe komt Jongstra in vredesnaam over worst te spreken in een boek over Multatuli? Voor een antwoord op die vraag moet ik eerst zeggen dat *Kristalman* géén biografie of analyse is. Om het boek te kunnen begrijpen is het handig als je al eens iets van Atte Jongstra hebt gelezen. Een boek als *Groente* bijvoorbeeld. Jongstra's boeken hebben vaak iets van lexiconproza en Multatuli produceerde ook veel van dat soort. Het is daar waar Jongstra Multatuli probeert te ontmoeten en met de schrijver een literaire vriendschap probeert te sluiten. Zo trekt hij parallellen tussen zijn eigen huwelijksleven en dat van Multatuli. En tussen de omgang van Multatuli en schrijvende tijdgenoten en zijn eigen literaire vriendschappen. Veel *name dropping* van klassieke Europese schrijvers en denkers plus hedendaagse schrijvers, iets waar Multatuli ook al zo dol op was. Het boek is een synthese van een lexicon en een essay en gaat over witte dassen, biljarten, voetnoten, hoe de wereld in elkaar zit, geldgebrek, aardappelen, kaas, roken, bokking en het haringseizoen, astma, opvattingen over de vrouw, de kachel als noodzakelijke warmtebron voor een schrijver, melk, kunstgebitten, de afwezigheid van erotiek in Multatuli's proza en ga zo maar door. Multatuli had over alles wel een mening en kreeg zo vrienden en vijanden, voorstanders en tegenstanders; het was moeilijk onverschillig tegenover hem te staan.

De *Max Havelaar* komt gedoseerd voorbijstappen, maar veel nieuws krijgen we niet, al is de opmerking van D.H. Lawrence naar aanleiding van de Engelse vertaling van het boek wel verrassend: "As far as the composition goes, it is the greatest mess possible." Dat klinkt wel even ánders dan het wetenschappelijk geneuzel over de "geniale compositie" van het boek, zoals bijvoorbeeld E.M. Beekman probeert aan te tonen in zijn *Paradijzen van weleer*. Lodewijk van Deyssel vond het boek "vervelend ouderwets" en het beroemde verhaal *Saïdjah* en *Adinda* "banaal sentimenteel". Atte Jongstra, die zich niet

geroepen voelt om Multatuli tot elke prijs te verdedigen, vindt dat verhaal ook een Fremdkörper en onhult voor wie het nog niet wist dat het is ontleend aan een romance uit Indië die ooit werd opgenomen in P.P. Roorda van Eysinga's leerboek *Beknopte Maleische Spraakkunst en Chrestomathie* uit 1839. Multatuli had het in zijn Indische tijd eens vertaald als oefening van het Maleis. Hij was toen 19 jaar oud, maar de schrijver die het later in zijn *Max Havelaar* opnam, was al 40. Ziehier de werkwijze van Multatuli én van Atte Jongstra: encyclopedianen die van alles bewaren en later trachten de boel te ordenen. Zo wordt *Kristalman* een boek voor literaire freaks, wat natuurlijk niet verkeerd is.

MIMI

Een tikje gênant is dat de enige passage uit het boek die me écht raakt, van Mimi komt, Multatuli's tweede vrouw. In die tijd geloofde men nog dat het roken van sigaren goed was tegen astma. Mimi schrijft goed, zonder literaire bedoelingen. Multatuli komt niet meer van zijn sofa af en is gereed om te sterven. De dokter komt langs en dient de schrijver een slaapmiddel toe. Mimi zit bij hem. Ze pakt sigaren en blaast 'Dek' via de neusgaten een uurlang rook in. Even later sterft de schrijver, die zoveel noten op zijn zang had dat Jongstra er bijkans in verzuipt. Jongstra is intussen ook wel klaar met Multatuli. Dat zegt hij al aan het begin van zijn boek.

Kristalman gaat feitelijk over Multatuli's onvermogen om van alle losse stukken proza die hij produceerde een passende puzzel te maken. De sleutel van het boek ligt aan het einde: "Men heeft over Multatuli wat Multatuli slechts voor de wereld had: geen theorie, maar losse ideeën." Dit lezende zou je Multatuli een gemankeerd filosoof kunnen noemen. Jongstra besluit met "Multatuli's ultieme paradox: Logos bouwt overeenstemming uit eindeloze afwijkingen, en schept uit de onderlinge vernietiging van verwarringen één resultante van harmonie." Deze zin maakt Multatuli modern. Helaas is er in Jongstra's boek weinig te vinden voor de lezer met het vizier op Nederlands-Indië. Maar voor die lezer is het boek ook niet bedoeld. Integendeel.

Atte Jongstra, *Kristalman; Multatuli-oefeningen*, uitg. Arbeiderspers

(ADVERTENTIES)

NIEUW IN DE BOEKHANDEL

Meeslepend en boeiend
Een adembenemende tocht langs spanning en verwondering tegen de achtergrond van het toenmalige Nederlands-Indië

Auteur: George Kempees
€ 15,95 - www.boekscout.nl
Inl.: 0113-252110

uitgeverij Stichting Tong Tong

€ 14,50

Interview

Op maandagmiddag 28 mei interviewt Edy Seriease Alfred Birney over *De dubieuzen* en Sylvia Pessireron over *De verzwezen soldaat* in Djam Boekoe ('boekenuur') in het Bibit-Theater. De achterflap vat het zo samen: "De verzwezen soldaat is het verhaal van een vader en een dochter, van heimwee en strijdvaardigheid en van loyaliteit en niet nagekomen beloften. De vader is geboren op het Molukse eiland Seram en is loyaal aan de koningin van Nederland. De dochter is geboren in Zeeland en is loyaal aan haar Molukse achtergrond."

DOOR BEIDE KANTEN

ARGWANEND

BESCHOUWD

Alfred Birney's nieuwste boek, de essaybundel *De dubieuzen*, gaat over Indo's en de literatuur die ze geschreven hebben. Hij laat ons de literatuur meelesen die door Indo's is geschreven maar die de literaire canon niet gehaald heeft.

door Widjajanti Dharmowijono

■ We liepen over een druk plein. De drie meisjes die we tegenkwamen draaiden zich al lopend nog even om. “*Cakep juga!*”, zei een van hen. Het object van hun bewondering, Alfred Birney, liep door, maar de meisjes hielden mij tegen. “Waar komt hij vandaan?” “Uit Nederland”, antwoordde ik. “Maar hij is geen *bulé!*” *Bulé* betekent eigenlijk albino maar wordt in Indonesië gebruikt voor alle witte buitenlanders. “Klopt. Hij is een Indo.” De meisjes leken tevreden met mijn verklaring en liepen door. Blijkbaar beantwoordde Birney's uiterlijk aan hun beeld van een Indo. Zeg ik 'Indo' tegen mijn Australische dochter, dan denkt zij dat ik het heb over Indonesiërs in het algemeen. Pas als ik er 'zoals Alfred' achteraan plak, weet ze dat ik het heb over die Indo's die gemengd Indonesisch en Nederlands bloed hebben en vaak nog iets anders. De Indo acteurs die op het glazen scherm rondwandelen hoeven daarentegen niet van Nederlandse komaf te zijn, zij zijn eenvoudigweg het resultaat van een seksuele relatie tussen een Indonesiër en een *bulé*. De pagina over 'Orang Indo' in de veelgeraadpleegde encyclopedie van deze tijd, de Wikipedia, biedt een link naar een lijst van 'vooraanstaande mensen van Indonesische afkomst of geboorte'. Die bevat, voor Nederland, 65 namen. Bovenaan staat Alfred Birney, met daaraan toegevoegd 'sastrawan Indo', Indo letterkundige. Marion Bloem staat er ook (bij de M), zij wordt 'schrijfster' genoemd. Geen 'Indo' bij Bloem en zelfs niet bij Tjalie Robinson. Het mag duidelijk zijn dat het begrip 'Indo' door Indonesiërs nogal willekeurig gebruikt wordt. Dat is niet erg verwonderlijk als je weet dat het lemma 'Indo' niet in het Groot Woordenboek der Indonesische Taal staat.

ARGWAAN

Alfred Birney's nieuwste boek, de essaybundel *De dubieuzen*, gaat over Indo's en de literatuur die ze geschreven hebben. Het begint met Geert Wilders, 'een gebleekte Indo' en eindigt met een hoofdstuk getiteld *Koloniaal besef*. De hoofdstukken daartussen gaan over de koloniale letteren, ook wel de Indische, Nederlands-Indische of Indo-Europese literatuur genoemd. “De Nederlandse geschiedenis overzee is zeer kleurrijk, maar blijft onderbelicht in de standaardgeschiedenisboeken. En dus ook in de literatuurgeschiedenis. Ontkenning van je eigen rijkdom is wel de grootste armoede die er bestaat”, aldus Birney. De beroepslezers, zoals Birney ze noemt, hebben de waarde van de Indische literatuur niet genoeg gewaardeerd, terwijl deze literatuur zoveel zou kunnen bijdragen tot de kennis van de eigen geschiedenis. Of had kunnen bijdragen, en dat is dan helemaal droevig. Maar de geschiedenis van Nederland in Indonesië is nu eenmaal de geschiedenis van *too little, too late*. *De dubieuzen*. De Indo's in het vroegere Nederlands-Indië waren dubieus omdat ze steeds tussen twee dominante groepen, de Nederlanders en de Indonesiërs, moesten leven en laveren. Door beide kanten werden ze argwanend beschouwd. Ze moesten voortdurend op hun hoede zijn en zich op ieder moment verantwoorden voor hun keuze om aan deze of gene kant te staan. Iedere keuze was fout voor het andere kamp en daarvan moesten ze de gevolgen dragen. Het lijkt wel of ik het over de Peranakans heb, de Chinese Indonesiërs. Ook die zaten altijd ingeklemd tussen twee kampen. Deze dubieuze factor is volgens Birney het belangrijkste motief in het leven van multi-etnische

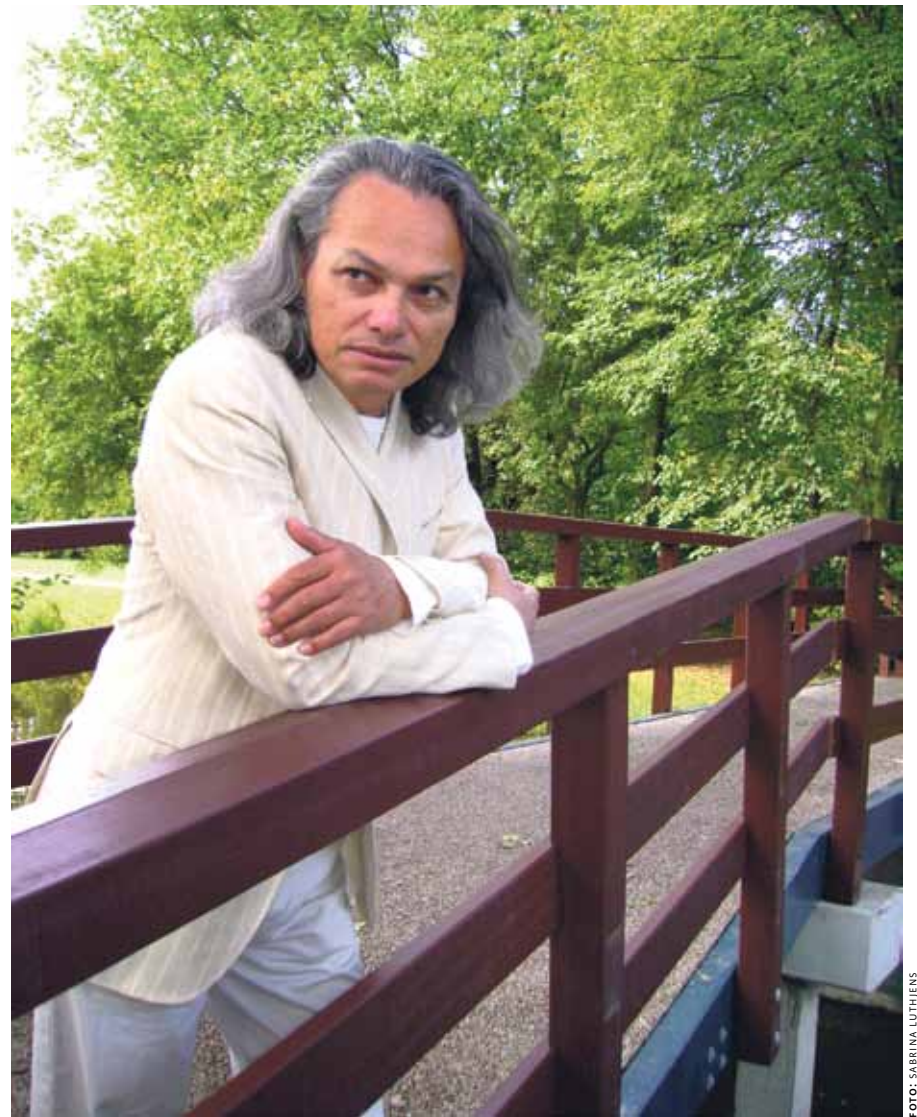

FOTO: SABRINA LUTHJENS

nakomelingen waar ook ter wereld, ook bij de generatie van de eenentwintigste eeuw. Die groep is de laatste tijd zo sterk gegroeid dat Indonesië in 2006, na decennialang kinderen van gemengd bloed en hun ouders in de kou te hebben laten staan, een wet heeft aangenomen waardoor deze kinderen tot hun achttiende een dubbel staatsburgerschap mogen hebben en daarna nog drie jaar de tijd krijgen om te beslissen of ze Indonesiër willen blijven of het staatsburgerschap van de andere ouder willen aannemen. We mogen hopen dat zij op tijd een antwoord vinden op de vraag die Birney in het laatste hoofdstuk stelt: 'waar hoor ik nou eigenlijk thuis?' of nog beter 'waar voel ik me thuis?'

WORTELS

Birney bewijst wat hij claimt: de Indo-Europese bellettrie biedt een schat aan informatie over multi-culturele en -etnische vraagstukken, waaronder die van religieuze aard. Hij laat ons de literatuur meelesen die door Indo's is geschreven maar die de literaire canon niet gehaald heeft. Indo schrijvers laten de koloniale samenleving op een indringendere manier zien dan niet-Indo schrijvers dat konden, omdat zij in staat waren in de huid van hun personages te kruipen. Birney vertelt, met het vertellerstalent dat hem eigen is, werken na van Dé-lilah, Victor Ido en J.E. Jaspers. Telkens worden deze werken geplaatst naast gecanoniseerde werken met een vergelijkbaar thema, *goena-goena* bijvoorbeeld. Indrukwekkend is *De diepe stroomingen* (1910) van de onbekende J.E. Jaspers. Daarin is de schimmige figuur van Oemar, “een literaire voorloper van Osama Bin Laden”, prominent aanwezig en even

opvallend afwezig na de bloedige opstand die hij zelf gepland heeft. Het is interessant dat er een “uiterst ellendig beeld” gegeven wordt van een *pesantrèn* (godsdienstschool). Je zou bijna denken dat Jasper helderziend was, want *pesantrèn*s worden in Indonesië ook nu nog, terecht of niet, verdacht als opleidingsplaats voor terroristen. Alfred Birney is milder geworden. Hij bewaapt zich niet meer met scheldwoorden, hij is niet meer *kasar*. Maar juist daarom is hij gezaghebbender dan hij ooit geweest is. Waar niet aan te twifelen valt, is Birney's oprechtheid in zijn niet aflatende strijd voor de erkenning van de Indo-Europese literatuur, meer bepaald de literatuur die door Indo's is geschreven, en zijn gedrevenheid om de jongere generatie, Indisch, Indo of iets anders, kennis van de eigen geschiedenis bij te brengen. *De dubieuzen* kan ik niet anders lezen dan met grote betrokkenheid. Misschien omdat ik weet waarover Birney het heeft – een stigma dat zwaar op je drukt, bezorgdheid voor jongeren die opgroeien zonder hun wortels te kennen. In multi-raciale en multiculturele samenlevingen zoals Nederland en Indonesië moet je weten waar je wortels zijn om te kunnen gedijen.

Alfred Birney, *De dubieuzen*, uitg. Indeknipscheer.

Cakep juga! ~ Die ziet er goed uit!
goena-goena ~ magie
kasar ~ grof

bersiap & oorlog

DICHTER BIJ DE WAARHEID KOMEN

■ **Ad van Liempt** (Utrecht 1949), als programmamaker o.a. voormalig hoofdredacteur van *Nova* en bedenker van *Andere Tijden*, was naar eigen zeggen altijd al een liefhebber van geschiedenisverhalen. Wat is het belangrijkste verschil in geschiedenisverhalen vertellen op televisie en in boeken? “De overeenkomst is dat ik in beide gevallen zo aantrekkelijk mogelijk wil vertellen. Maar bij televisie moet je je veel meer tot de hoofdzak beperken. In boeken kun je meer uitstapjes maken. En dat is heel bevredigend.”

Deze maand verschijnt van zijn hand **Nederland valt aan; Op weg naar oorlog met Indonesië 1947** (uitg. Balans). “Het is een bewerking van mijn boek uit 1994, *Een mooi woord voor oorlog; ruzie, roddel en achterdocht op weg naar de Indonesië-oorlog*. Het is onderdeel van een multimediaal project. Op 21 juli aanstaande is het precies 65 jaar geleden dat de eerste politionele actie begon. Die dag zenden we uit alsof het 1947 is en de actie *Breaking News*. Dus we doen alsof het toen is, maar met de technische middelen van nu. We schakelen live naar Batavia, waar de verslaggever net naar de persconferentie van Van Mook is geweest. We schakelen naar Washington, Capitol Hill, want wat mensen nu niet meer beseffen, is hoezeer Nederland toen internationaal voorpaginanieuws was. En daarna schakelen we weer naar Den Haag. Met behulp van de notulen die sindsdien openbaar zijn geworden, kunnen we doen alsof we heel pientere verslaggevers in Den Haag hebben lopen, die informatie bemachtigen over de vergaderingen van het kabinet. Er zijn sindsdien ook persoonlijke archieven openbaar gekomen, met brieven en dagboeken, waardoor je tamelijk precies kunt reconstrueren wat er gebeurd is in de aanloop naar 21 juli. Al dat materiaal is verwerkt in het boek.” Welke drie boeken over deze periode beveelt Van Liempt aan? “Ten eerste **Afscheid van Indië, de val van het Nederlands imperium in Azië** (2000) van Wim van den Doel. Hij geeft echt een moderne visie op de periode; daarvoor was de geschiedschrijving heel verzuild. Hij schrijft goed en helder, en vrijmoedig: laat voor- en tegenstanders aan het woord. De hoofdlijn is heel goed weergegeven. Dit

boek raad ik altijd aan als mensen die periode beter willen leren kennen.”

De tweede aanbeveling betreft **Generaal Spoor, Triomf en tragiek van een legercommandant** (2011) van Jaap de Moor. “Een heel knappe biografie. Ik lees graag biografieën; een fijne manier om een geschiedenis te leren kennen. Dit vind ik zonder meer de mooiste biografie over deze periode. En niet alleen omdat Generaal Spoor een fascinerende man is. Ik voel bewondering voor Spoor, terwijl feitelijk zijn hele optreden ongelukkig is geweest, en tragisch. Het is heel mooi geschreven door Jaap de Moor.” Eén boek van de drie aanbevelingen is zijn persoonlijke favoriet: “**Ontsporing van geweld; Over het Nederlands/Indisch/Indonesisch conflict** (1970) van J. A. A. Van Doorn en W.J. Hendrix. Zij dringen door tot het excessieve geweld van die tijd. Zij mogen dat doen: zij waren dienstplichtig en zaten er zelf tussen. Je hoort zo vaak kreten over ‘oorlogsmisdaden’, maar 99% hield zich daar verre van. Door het kleingeestige gedrag van de autoriteiten, die weigerden het geweld echt goed te onderzoeken, hebben ze eraan bijgedragen dat het in de discussie altijd over oorlogsmisdaden gaat. Een gevolg daarvan was dat de veteranen allemaal bij elkaar gingen zitten en zich in zichzelf terugtrokken. Heel jammer. Ja, het is natuurlijk allemaal wijsheid achteraf, maar dat vind ik echt een tragische nasleep.”

Van Liempt komt weer terug op het vertellen van geschiedenisverhalen waar hij zo van houdt. “Vlak na de oorlog was alles goed en fout. Dat is lang zo gebleven. Het is maar een recent inzicht dat mensen in de oorlog wisselende posities innemen, niet alléén goed of alléén fout. Soms proberen mensen uit alle macht het goede te doen, en pakt het verschrikkelijk uit, als in een Griekse tragedie. Ik probeer met mijn boeken en tv-programma's zo dicht mogelijk bij de waarheid te komen.” (SB)

Zaterdagmiddag 26 mei vertelt Ad van Liempt in het Bibit-Theater over zijn nieuwe boek (gepresenteerd i.s.m. Indisch Herinneringscentrum Bronbeek).

OPGESCHREVEN CHAOS BLIJFT CHAOS

■ **Jan Somers** (Soerabaja 1930) heeft een indrukwekkende rij titels voor zijn naam staan: mr dr ir. Als civiel ingenieur was hij wetenschappelijk onderzoeker bij TNO. Lezers van *Indisch Anders* herkennen zijn naam wellicht uit brievenrubrieken van dagbladen of van diverse internetfora. Geduldig herinnert hij Nederland keer op keer aan de slachtoffers van de bersiap, in het bijzonder zijn grootmoeder. Zij verdween in die chaotische periode en ze hebben haar nooit kunnen terugvinden. Welke boeken raadt hij aan over de revolutionaire periode na de Japanse capitulatie?

“**Bersiap! Opstand in het paradijs; De Bersiapperiode op Java en Sumatra 1945–1946** (2005) van Herman Bussemaker is een goed leesbare, brede beschrijving, die het hele verschijnsel bersiap omvat. Veel verwijzingen, ook naar andere literatuur. Daar heb ik veel aan gehad toen ik zelf ging schrijven.

“**Revolutie in Soerabaja; 17 augustus – 1 december 1945** (2000) van Willy Meelhuijsen is het meest gedetailleerde boek op basis van Nederlandse, Engelse en Indonesische bronnen. Niet makkelijk leesbaar; opgeschreven chaos blijft chaos. Maar wel compleet. De beperking tot Soerabaja, ik zat er net als de auteur midden in, lijkt een minpunt, maar de gebeurtenissen daar zijn exemplarisch voor die periode. Ik zie de onafhankelijkheidsverklaring van 17 augustus 1945 als het intellectuele begin van de revolutie, de echte opstand is in Soerabaja begonnen. Het begin van de grote Engelse aanval op 10 november 1945, is in Indonesië dan ook uitgeroepen tot nationale heldendag.”

Na zijn pensionering ging Jan Somers rechten studeren; in 2001 promoveerde hij op het proefschrift *De VOC als volkenrechtelijke actor*. In 2005 verscheen zijn boek *Nederlandsch-Indië, staatkundige ontwikkelingen binnen een koloniale relatie* (uitg. Walburg Pers). Op basis daarvan vroeg Stichting Tong Tong Jan Somers als docent Staatskunde voor de Indische School (zie: www.tongtong.nl/indische-school).

“De dissertatie van J.J.P. de Jong, **Diplomatie en strijd** (1988) vind ik een heel goed boek, maar bij het lezen moet je wel bij de les blij-

ven. Het gaat over bersiap en de onderhandelingen tot en met Linggadjati. Het akkoord van Linggadjati in 1946 omvat de volledige stof voor de agenda van de Rondetafelconferentie en de soevereiniteitsoverdracht. Dat dit akkoord zowel in Den Haag als Djokja is afgekraakt, is wel het bewijs dat het zo compleet is, er viel nauwelijks nog iets te wijzigen. Geweldig werk van Van Mook en Sjahrir. Voor beide partijen slikken of stikken. De daarop volgende strijd was onvermijdelijk.

“Het noemen van boeken over het ‘echte’ leven tijdens de bersiap vind ik veel moeilijker. Ik moet daarbij denken aan een boek van de Belgische schrijver Louis Paul Boon, *Mijn kleine oorlog* (1947). Iedereen heeft een klein, eigen stukje van de oorlog meegemaakt, dat anders is dan de oorlog van een ander. Minder betrouwbaar dan ‘echte’ geschiedenis, maar meer menselijk. Met de bersiap is dat nog erger. Je zat er midden in, maar je had geen idee wat er aan de hand was. Het is begonnen met roof- en moordpartijen door stedelijk proletariaat, werkloos, arm, berooid, hongerig. Opgezweept door nationalistische leuzen. Hierna begonnen voormalige militairen strijdgroepen te vormen, aanvankelijk zonder samenhang. Pas vanaf november 1945 begon zich enige organisatie af te tekenen.

“Zelfs bij de verhalende literatuur over deze periode gaat mijn voorkeur uit naar boeken waarin wordt geprobeerd een en ander op een rij te zetten. Zoals van Rob Bouwman, **Twee moeders; Kampdagboeken en bersiap** (2000). Ik heb niet veel van dit soort persoonlijke ervaringen gelezen, maar ik vind dit wel heel goed. Geen overtrokken traumatische toestanden, gewoon door een zoon gevonden dagboeken van zijn moeder, waardoor er afstand ontstaat. Jappenkamp en bersiap lopen ‘gewoon’ in elkaar over. Maar ik was wel bevooroordeeld: veel speelt zich af in Soerabaja, zelfs in de straat waar ik korte tijd heb gewoond, met buurmeisjes die nu in Zwitserland wonen en waar ik nog contact mee heb.” (SB)

DE ZENDING IN INDIË:

“...DAN DULDT

HET LEVEN

GEEN WEIFELEN”

door Vilan van de Loo

“Een dramatisch leven”, zegt de ondertitel, maar van wie was dat leven? De hoofdpersoon Ernst de Vreede waarschijnlijk. Maar tegen die uitleg protesteert meteen een stem in mij. In dit boek zijn ook andere levens beschreven, die met meer recht en reden dramatisch genoemd mogen worden. Daarover later meer. Kristine Groenhart vertelt in *Mangalaan 27* over de ouders van schrijfster Mischa de Vreede, vooral over haar vader Ernst en zijn tweede echtgenote Leny, de moeder van Mischa. Ernst, die na een opleiding in Nederland als jonge man door de kerk wordt uitgezonden naar Ambon om daar in de zending werkzaam te zijn. Hij is vooral degene over wie het boek gaat, maar ook degene die de minste sympathie weet te wekken. Via hem kunnen we in de wereld van de zending kijken en die fascineert. De strakke hiërarchie ervan, het harde leven van

de echtgenotes en het Godsgeloof, dat alles moest rechtvaardigen.

Het is een mooi boek, maar het is ook een boek waar je even aan moet wennen. Geen roman, want waar gebeurd. Non-fictie, maar toch ook met invoeling en verbeeldingskracht geschreven. En net als je ‘erin’ komt, verschijnt er een bladzijde met een schema, een opsomming, historische achtergrondinformatie of een verwijzing naar een ander boek. Dat stoort. In ieder geval, het stoorde mij, want ik wil verdwijnen in een boek, ik wil alles van de dag kunnen vergeten om via woorden in die andere wereld te kunnen ronddolen.

MISSIE EN ZENDING

Dat verlangen naar ronddolen geldt zeker voor de wereld van de zending en de missie. Velen zijn in naam van God vertrokken om in

Indië te evangeliseren. Woorden en daden kwamen vaak samen bij elkaar; tehuizen, weeshuizen, ziekenhuizen en scholen zijn hiervan het resultaat. Legendarisch is op dit gebied het werk van Pa en Ma van der Steur. De ‘Steurtjes’ getuigen nog altijd van de liefde en de praktische aanpak van hun ouders. Zending en missie in Indië is een terrein dat de nieuwsgierigheid prikkelt. De Hollanders arriveerden met hun beeld van de blanke God de Vader, en hoe werd dat ontvangen? Op die — inderdaad wat gechargeerde — vraag staat in *Mangalaan 27* hier een daar een klein deel van een antwoord. Klein, helaas, want het perspectief van de blanke mannelijke zending domineert voortdurend. Een voorbeeld dat doet huiveren geeft Kristine Groenhart in een enkele beklemmende zin:

“Op Ambon gaat nog steeds het verhaal rond dat dominee Ernst de Vreede tijdens zijn laatste kampeertocht met de Dageraad op de berg Sirimau de tempajang, de heilige kruik, leeggegoten zou hebben om het bijgeloof uit te bannen.” (p. 82)

Precies dat woord, bijgeloof, kenmerkt de houding van de Hollandse zending. Een denigrerend woord is het, ondergeschikt aan het superieur geachte christengeloof. Wat zou ik graag een boek lezen dat mij met andere ogen laat zien naar deze gebeurtenis, dat mij laat voelen hoe het is wanneer de heiligste gebruiken geschonden worden door iemand die daardoor meent te overtuigen.

Er zijn nog meer stemmen die ondergeschikt zijn aan die van Ernst de Vreede, en dat zijn de stemmen die merkwaardig genoeg juist daardoor klinken, zoals fluisteren immers altijd aandacht afdwingt. Rond Ernst de Vreede zijn verschillende vrouwen aanwezig. Haast vanuit zijn ooghoeken zien we een actief werkveld voor vrouwen in de zending, waarin zij merkwaardig genoeg altijd een ondergeschikte rol moesten vervullen, ongeacht de kwaliteiten van de man die boven hen stond. In het geval van zuster Caroline H.C. Gunning stemt dat tot nadenken. Nadat Leny de naam van deze zuster in een brief noemt, legt Kristine Groenhart uit:

“Zuster Caroline H.C. Gunning was al in 1915, zonder speciale opleiding, in Batavia aangekomen. Zij was onder andere van 1923 tot 1927 hoofd van de opvoedingsgestichten in Soekaboemi, met de titel: ‘tijdelijk waarnemend plaatsvervangster’, want volgens de richtlijnen kon een vrouw geen directeur aan het hoofd zijn. Na een verlof in Nederland, in 1931, werd Caroline door de Christen Jonge Vrouwen Federatie (GJVF, de Nederlandse variant van de wereldorganisatie Young Women’s Christian Association) uitgezonden om met Indische vrouwen tot de oprichting van een Indische afdeling van deze YWCA te komen.” (p.129)

Het viel buiten het bestek van *Mangalaan 27* om hier dieper op in te gaan, maar gelukkig zijn namen en organisaties wel genoemd hier en daar, wat het verlangen naar meer oproept. Dat is het fijne en moeilijke van dit boek: het herbergt verschillende andere boeken, die je meteen óók zou willen lezen. Daartoe behoort zeker een biografie van zuster Gunning, de vrouw die wel goed genoeg was om directeurswerk te doen maar nooit die titel mocht dragen.

VOORORLOGS

Met deze terzijdes en nevenschiednissen is *Mangalaan 27* meer dan het levensverhaal van Ernst de Vreede en dat maakt het interessant. Meeleven met de vaak knorrige Ernst is moeilijk, behalve in zijn verdriet wanneer zijn eerste echtgenote Henny overlijdt. Zij was hem blijmoedig naar Indië gevolgd: “Het afscheid is een hard ding, maar eigen huis en werk wachten, en dan duldt het leven geen weifelen.” (p. 28)

Na jaren eenzaamheid vindt hij opnieuw geluk bij Leny, met wie hij kinderen krijgt. De oorlog, kampen, de moeizame tijd erna – een groot deel van deze omstandigheden zijn bekend. Brieven naar ‘huis’ van zendingelingen zijn de afgelopen jaren af en toe gepubliceerd. De kracht van *Mangalaan 27* zit dan ook niet zozeer in het onthullende karakter, maar eerder in de tekening van de vooroorlogse wereld van de zending, waarin uit naam van God ‘iets moois verricht’ moest worden, zij het ten koste van veel en velen.

Kristine Groenhart, *Mangalaan 27; Een dramatisch leven in Nederlands-Indië*, uitg. Athenaeum - Polak & Van Gennep

Op zondag 27 mei is Kristine Groenhart te gast in het Bibit-Theater van het Tong Tong Festival. Ze zal dan meer vertellen over de totstandkoming van het boek *Mangalaan 27*.

Ambon, 1925

Vilan van de Loo

Woensdagmiddag 23 mei interviewt Vilan van de Loo voormalige leden van het Vrouwenkorps KNIL in de Eerste Generatie Show. Zondagmiddag 27 mei zijn in een andere aflevering van deze talkshow Zusters Ursulinen en een oud-leerlinge te gast bij Vilan. Donderdag 24 mei interviewt Vilan van de Loo in Djam Boekoe Berthe Korvinus naar aanleiding van haar autobiografische boek *Salto naar het leven*. Korvinus (Keboemen 1938) kreeg in 1996 de Harriët Freezer-ring van maandblad *Opzij* voor haar strijd tegen vrouwenhandel en haar actievoeren voor de ‘troostmeisjes’.

Als u van lezen houdt, is een Romanabonnement van Oxfam Novib écht iets voor u.

Gevestigde schrijvers en opkomend talent nemen u mee naar Azië, Afrika en Latijns-Amerika. Door deze romans maakt u kennis met fascinerende culturen, bijzondere tradities, kleurrijke mensen en inspirerende gedachten. **Vijf keer per jaar!**

"Na 19 jaar is het elke keer een verrassing als er een pakketje van Oxfam Novib komt. Wat zou er dit keer voor boek in zitten? De romans laten mij kennis maken met verhalen die ik anders niet snel zou horen, en ze maken vaak diepe indruk".

Karin Bakker, Den Haag,
abonnee sinds 1993

€8,65_{mnd}

GEEF SCHRIJVERS EEN PODIUM

Oxfam Novib biedt schrijvers uit niet-westerse landen een podium in Nederland. Met een abonnement draagt u hier aan bij. En u steunt mensen in ontwikkelingslanden die zelf werken aan een beter bestaan. **Mooier kan toch niet?**

Ja, ik schrijf me in voor het Romanabonnement en betaal slechts € 8,65 per maand*:

Voorletters _____ Naam _____ m/v**
Adres _____
Postcode _____ Plaats _____
Telefoon _____
E-mail _____
Bank- of gironummer
Het kwartaalbedrag betaal ik via: ☐ acceptgiro ☐ machtiging
Datum _____
Handtekening _____

* het verschuldigde abonnementsbedrag wordt per kwartaal (€ 25,95) in rekening gebracht. ** Doorkruisen wat niet van toepassing is.

U kunt deze antwoordbon in een (gesloten) envelop sturen naar Oxfam Novib, Informatie & Services, Antwoordnummer 10720, 2501 WB Den Haag. Een postzegel plakken is niet nodig.

Wanneer u Oxfam Novib steunt, bewaren wij uw adresgegevens om u te informeren over onze activiteiten. Als u daar geen prijs op stelt, geeft u dit dan aan ons door.

Wat kunt u verwachten?

- ✓ 5 x per jaar een roman
- ✓ In september de Oxfam Novib-Kalender
- ✓ Gratis welkomstgeschenk
- ✓ Opzeggen wanneer u wilt

 Oxfam Novib

Oxfam Novib

ambassadeurs van het zelfdoen.

tong tong festival

BOEKEN, FOTO'S, LESSEN EN TATOEAGES

VRIJHEID VAN MARION BLOEM

In 1997 schreef Marion Bloem het gedicht 'Vrijheid' op verzoek van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. In het voorjaar van 2011 nodigde zij dichters, schrijvers en kunstenaars uit de hele wereld uit om vertalingen van het gedicht te maken. Inmiddels zijn tientallen vertalingen aan het project toegevoegd, en ook videofilms en muzikale bewerkingen.

Stichting Tong Tong nam het initiatief om Marion Bloem uit te nodigen van deze creaties een programma samen te stellen als bijdrage aan Bevrijdingsfestival Den Haag (op 5 mei). Dit programma, met andere vertalingen en voorlezers dan op 5 mei, maar uiteraard met Marion Bloem, is ook te zien op woensdagmiddag 23 mei op het Tong Tong Festival.

Op zaterdagmiddag 19 mei presenteert Marion Bloem in het Bibit-Theater haar nieuwe boek *Het Bali van Bloem*, met foto's door Ivan Wolffers.

BOEKPRESENTATIE VAN REGGIE BAAY

Met *De Njai*, portret van een oermoeder werd het talent van Reggie Baay bij een breed publiek bekend. Enkele jaren eerder verscheen zijn bundel autobiografische verhalen *De Ogen van Solo*, die door Adriaan van Dis zo werd aangeprezen: "De Ogen van Solo is de geschiedenis van een vader verteld door een zoon, soms pijnlijk, dan weer ontroerend. Maar het is meer dan een persoonlijk verhaal, door detail en toon is het zeer herkenbaar, niet alleen voor lezers die een band met de oude kolonie Nederlands-Indië hebben, maar voor iedereen die geïnteresseerd is in migratie en ontworteling. Reggie Baay raakt een snaar uit het verleden die vandaag nog natrilt en ons opnieuw bezig houdt. Een roman die je aankijkt en meesleurt." Op de openingsdag van de 54^e Tong Tong Fair presenteert Reggie in het Bibit-Theater zijn nieuwe boek *Gebleekte ziel*, een op historische feiten gebaseerde roman. Net als *De Njai* werpt het licht op een onbekende zwarte bladzijde van onze koloniale geschiedenis. Het verhaal in het kort: De jonge en intelligente Nyoman Darma, zoon van een verbannen Balinese edelman, komt in 1879 aan in 'het land van de overheerser'. Hij is geschokt door de Hollandse kou, kijkt zijn ogen uit als hij langs de rijk gevulde etalages van de chique winkels in de Amsterdamse Kalverstraat loopt, en leert gediensig rijtjes jaartallen met belangrijke Nederlandse historische gebeurtenissen uit zijn hoofd. Wat hij niet weet, is dat de koloniale bewindvoerders

hem als een gevaar beschouwen voor de stabiliteit van de kolonie Nederlands-Indië. Om dit gevaar te neutraliseren, is hij naar Nederland gestuurd. Zijn privéleer heeft de opdracht gekregen hem te 'bleken' en hem te ontdoen van zijn inheemse identiteit. Eenmaal terug in zijn geboorteland, maakt vertwijfeling zich van Darma meester: hij is te blank voor zijn landgenoten, en te donker voor de blanke elite. Wie is hij eigenlijk? En aan welke kant staat hij? De keuzes die hij dan maakt, leiden uiteindelijk tot een dramatische ontknopning.

Reggie Baay komt ook met een première: Speciaal voor het programma van dit jaar, dat stilstaat bij '50 jaar sinds het afscheid van Nieuw-Guinea', maakte Reggie een monoloog van zijn verhaal 'Epifyten in de sneeuw', een bewerking van een verhaal uit *De Ogen van Solo*. Centraal staat zijn stoere, motorrijdende Indische oom die in Hollandia, Papoea, woonde. Op de achtergrond van het verhaal speelt de Nieuw-Guinea-kwestie. De voorstelling heet 'Requiem voor een djago'.

NEDERLANDSE PAPOEA'S

Op zaterdagmiddag 19 mei wordt het fotoboek *Paradijvogels in de Polder* van de fotografe Bodil Anaïs gepresenteerd op het Tong Tong Festival. Het boek toont portretten van drie generaties Nederlandse Papoea's. Van 17 t/m 28 mei is bovendien op de Grand Pasar van de Tong Tong Fair de gelijknamige digitale fototentoonstelling te zien met foto's uit het boek. *Paradijvogels in de Polder* is het eerste (foto)boek dat Nederlandse Papoea's in al hun diversiteit centraal stelt. Het boek wordt uitgebracht in het kader van 50 jaar Papoea's in Nederland. Het bestaat uit 35 portretten van Bodil Anaïs, interviews van Eva Prins. Nancy Jouwe, programmadirecteur Kosmopolis Utrecht, stelde het samen. Het is een halve eeuw geleden dat er een einde kwam aan Nederlands laatste kolonie in de Oost. In Nederland woont een kleine gemeenschap van circa 1500 tot 2000 Papoea's. Begin jaren '60 moesten enkele honderden Papoea's vanuit Nederlands-Nieuw-Guinea naar Nederland vluchten toen Nederland zijn laatste kolonie in de Oost moest opgeven. Vooral de Papoea's die een actieve rol hadden gespeeld in het bestuur van Nederlands-Nieuw-Guinea moesten vertrekken. De Papoea's kwamen in Nederland aan als politiek vluchtelingen. Hun aankomst en de bijna geruisloze integratie van inmiddels vier generaties Papoea's is grotendeels onopgemerkt gebleven in Nederland. In deze expositie staan Nederlandse Papoea's

Gordon Toi

Marion Bloem

als zelfbewuste bewoners van de 21e eeuw en in al hun diversiteit centraal.

De boekpresentatie vindt op 19 mei plaats tijdens een talkshow in het Bibit-Theater, o.l.v. Nancy Jouwe. Geportretteerde Papoea's worden geïnterviewd, en er zijn muzikale intermezzo's en filmbeelden.

DE INDISCHE SCHOOL

In het programma van Tong Tong Festival 2012 mogen we twee docenten van de Indische School verwelkomen: Pieter Drooglever en Chen Menghong. De Indische School is een educatief project dat in eerdere jaren op het Tong Tong Festival bij te wonen was, en waarvan nog een website bestaat, met downloadable lessen over Indische cultuur en geschiedenis: www.tongtong.nl/indische-school.

Chen Menghong is inmiddels gepromoveerd op het onderwerp waarover zij ook een les verzorgde in de Indische School; de handelseditie van haar dissertatie heet *De Chinese gemeenschap van Batavia 1843-1865; Een onderzoek naar het Kong Koan-archief* (Leiden University Press). Zij staat zondagmiddag 27 mei in het Bibit-Theater.

Pieter Drooglever is gevraagd zijn Indische School-les te herhalen vanwege het festivalprogramma dat stil staat bij '50 jaar sinds het afscheid van Nieuw-Guinea'. De titel van zijn les luidt ditmaal: 'Nieuw-Guinea, een land voor de Papoea's?'. Voor het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis in Den Haag deed Pieter Drooglever o.a. onderzoek naar de verhoudingen tussen Nederland en Indonesië in de jaren 1950-1963. Ook onderzocht hij hoe werd omgegaan met het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's, en hieruit kwam het boek *Een daad van vrije keuze; De Papoea's van westelijk Nieuw-Guinea en de grenzen van het zelfbeschikkingsrecht* voort. Centraal hierin staan de aanloop naar en de gebeurtenissen in 1969 rond de volksraadpleging in Nieuw-Guinea. Pieter Drooglever is maandagmiddag 28 mei in het Bibit-Theater te beluisteren.

PATRICIA STEUR & TATOEAGEKUNST

Eind 2011 presenteerde Patricia Steur samen met Gordon Toi haar nieuwste boek: *Thin Blue Line*, over de overschrijdende kracht van de Ta Moko, de tatoeagecultuur van de Maori. In dit boek staan portretten van in Nederland wonende Molukkers en Indische Nederlanders die hun Maori tatoeages – moko's – van de hand van Gordon Toi laten zien. Zaterdagmiddag 19 mei interviewt Wim Manuhutu Patricia Steur over dit project.

JEUGDBOEK VAN HANS VERVOORT

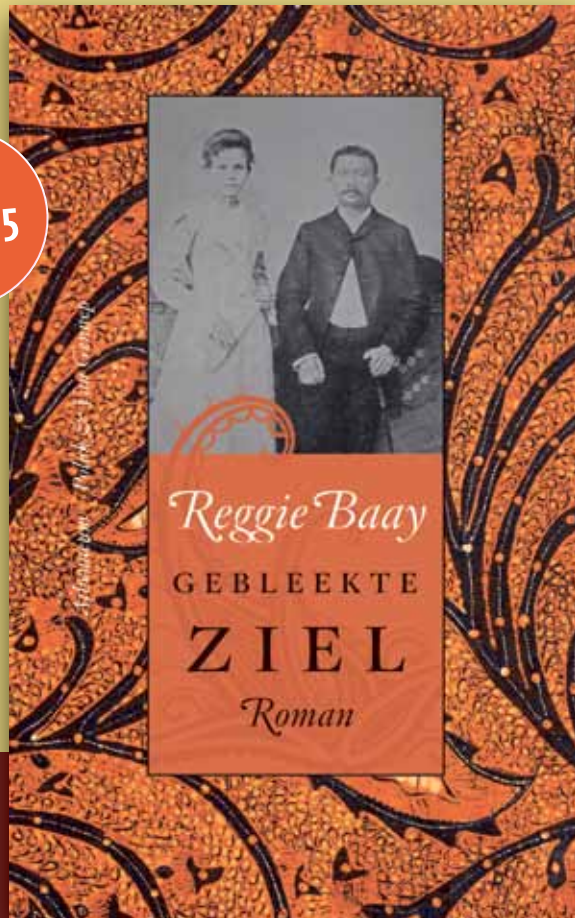
Hans Vervoort schreef een jeugdboek over de oorlog in Nederlands-Indië, de Bersiaptijd en tenslotte de overtocht naar 'Bibberland': *Weg uit Indië; Het grote avontuur van Hans en Sonja*. Het is bestemd voor "alle leeftijden vanaf 10 jaar". Hans Vervoort (Magelang 1939), die bekend werd met o.a. *Vanonder de koperen ploert* (1975), maakte voor het schrijven gebruik van zijn eigen jeugdherinneringen en van anderen. Tijdens de oorlog zat hij zelf in Ambarawa kamp 6 op Midden-Java, maar omdat hij ook gebruik maakte van belevenissen van kinderen in andere kampen, kreeg het kamp in het verhaal de fictieve naam Ambangan, zo legt hij uit in de Verantwoording achterin het boek. Excessen heeft hij expres weggelaten omdat hij een beeld wilde geven van wat de gemiddelde Hollander of Indo heeft meegemaakt. F. Springer, aan wie Vervoort het manuscript liet lezen, had waarderende woorden voor *Weg uit Indië*: "Je weet 'onze' geschiedenis op een spannende manier en zonder teveel uitleggerij op te dienen. (Ook de generaties van 40- en zelfs 50-jarige totoks zouden je relaas moeten lezen, de meesten weten geen fuck van 'Indië etc')."

Vrijdagmiddag 25 mei leest Hans Vervoort in het Bibit-Theater voor uit *Weg uit Indië*, en hij wordt kort geïnterviewd door Jill Stolk.

De mooiste verhalen uit Nederlands-Indië

€17,95

Gebleekte ziel
van Reggie Baay

€17,95

Mangalaan 27
van Kristine Groenhart

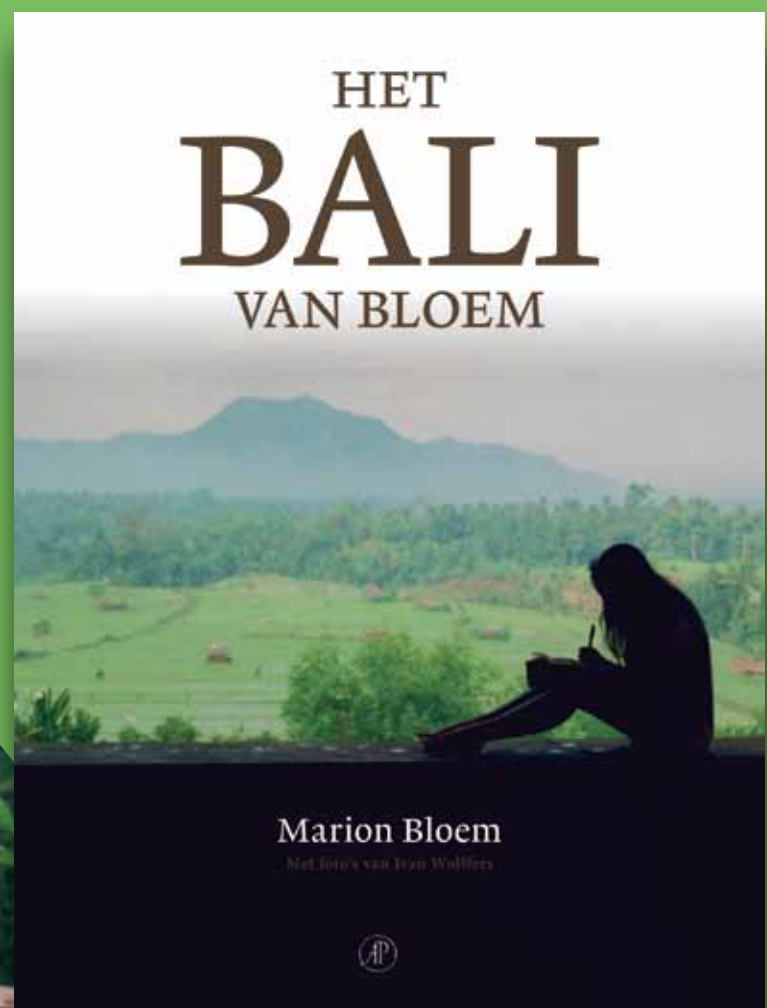
Nu in de boekhandel • www.uitgeverijatheneum.nl

WIE KENT BALI BETER DAN BLOEM?

Verhalen, familierecepten
en reistips voor lievelingsstranden
en bijzondere plekken.

www.arbeiderspers.nl • www.marionbloem.nl

NU IN DE BOEKHANDEL

HAAGS-INDISCHE LETTEREN

EN HAAGS-INDISCHE STRATEN

HAAGS-INDISCHE LETTERENWANDELING

Den Haag is onbetwist de Indische hoofdstad van de wereld. En ze is een stad met literaire faam. Maar is ze ook een stad met typisch Haags-Indische letteren? Wel degelijk. Veel dat Indisch is aan Den Haag, kan met de letteren in verband worden gebracht, en andersom ook: veel van de Haagse letteren hebben een Indisch aspect. Stichting Tong Tong nodigt u uit voor een Haags-Indische letterwandeling: de lengte is circa 2,5 kilometer en de route voert vanaf de Archipelbuurt via de Mauritskade en het Lange Voorhout naar de Tong Tong Fair op het Malieveld. Het startpunt is bij de halte Bankplein van bus 22. Deze buslijn heeft haltes op o.a. het Centraal Station en op het

Spui (halte Centrum), een goed opstappunt als u de auto geparkeerd hebt in de garage onder het Plein.

De route is gebaseerd op de drie wandelingen die historicus Esther Tak voor Stichting Tong Tong samenstelde. De beschrijving met een verscheidenheid aan literaire fragmenten is gratis te downloaden op <http://stichtingtongtong.nl/projecten/haags-indische-letterenwandeling/> of via het korte adres <http://tiny.cc/8fz5cw>.

LETTERKUNDIG MUSEUM

Bovengenoemde wandeling eindigt met een citaat van Yvonne Keuls, ook een Haags-Indische schrijfster. Op 17 december jl. werd zij 80 jaar. Bij die gelegenheid

wijdde het Letterkundig Museum een kleine tentoonstelling aan Yvonne Keuls; bij de opening daarvan maakte de wethouder van Cultuur, Marjolein de Jong, bekend dat Yvonne Keuls de Haagse Cultuurprijs zou krijgen en dat deze uitgereikt zou worden op de Tong Tong Fair (zie ook pag. 6 van deze krant). Ter verhoging van de feestvreugde liet het Letterkundig Museum een meters groot collage maken dat straks in het Cultuurpaviljoen van de Tong Tong Fair te zien zal zijn.

Bovendien blijft speciaal voor de bezoekers van de Tong Tong Fair de expositie in het Letterkundig Museum tot en met het eind van ons festival te bezichtigen. Aan de hand van portretten en kiekjes uit haar privé-archief en door middel van handschriften, knipsels en persoonlijke documenten geeft het museum inzicht in het leven en werk van deze succesvolle schrijfster. Bijzonder zijn de tv-scenario's die ze maakte van bekende werken van collega-schrijvers, waaronder *Boeken der kleine zielen* van Louis Couperus en *De koperen tuin* van S. Vestdijk. Uiteraard is er in de tentoonstelling ook aandacht voor Keuls' Indische achtergrond. Zo zijn er jeugdfoto's te bewonderen, foto's gemaakt tijdens reizen naar Indonesië en tijdens optredens op de Pasar Malam Besar.

Letterkundig Museum, Prins Willem Alexanderhof 5 (naast Centraal Station), 2595 BE Den Haag, tel. 070 333 96 66, www.letterkundigmuseum.nl.

Open: di t/m vr 10-17u, za-zo 12-17u (NB: Op 1^e Pinksterdag is het museum gesloten, maar speciaal voor deze gelegenheid is het museum op 2^e Pinksterdag wel geopend. Op de eerste festivalmaandag 21 mei is het museum, zoals gewoonlijk op maandag, gesloten. Op Hemelvaartsdag is het museum wel geopend.)

Toegang: Volw. € 7,50; 65+ € 7,-; kind. t/m 3 jr gratis; kind. 4 t/m 18 jr € 6,-; studentenpas € 6,-; Museumkaart gratis.

TONG TONG TRAIL

Op zaterdag 26 mei laat de fraaie Haagse Archipelbuurt zich van een andere kant zien. Dan kunt u mee op Tong Tong Trail: in een aantal bijzondere panden wordt met een voorstelling of verhaal iets verteld over het gebied waar de betreffende straat naar genoemd is. Zo zit in de Vredeskapel in de Malakkastraat Celine Marbeck klaar om u niet alleen te vertellen over haar geboortestad Malakka, en over de bevolkingsgroep van gemengde afkomst de Cristang waartoe ook zij behoort, maar zij serveert u ook een eenvoudige lunch uit de Cristang keuken, waarover zij in 2004 het kookboek *Cuzinhia Cristang, een mengkeuken uit Malakka* schreef, verschenen bij Stichting Tong Tong. In de Soendastraat kunt u in een kunstenaar-satelier een wayang-golek-voorstelling bijwonen, enzovoort. Alle informatie is te vinden op de website van Stichting Tong Tong: www.stichtingtongtong.nl. Vooraf reserveren is aanbevolen.

'WE CAME FROM THE EAST' VAN JECKOSDANCE

dat hip-hop oorspronkelijk uit Papua komt. "Je hoeft me niet te geloven, maar mijn overgrootoma heeft het zelf gezegd", zegt hij vrolijk en uitdagend. De danser/choreograaf laat zich ook inspireren door dierenbewegingen. Hij noemt zijn stijl: 'Animal Pop'. De tien dansers van zijn groep JeckoSDANCE geven als in een ketting bewegingen door, langzaam veranderend; soms herkenbaar, soms niet, maar in een continue flow. Kijkers naar de tv-serie *Van Dis in Indonesië* hebben al kennis kunnen maken met deze bijzondere choreograaf.

JeckoSDANCE is in Nederland op uitnodiging van het Tong Tong Festival en Kosmopolis Den Haag i.s.m. HIVOS en Kosmopolis Utrecht. *We came from the East* is een coproductie van JeckoSDANCE met het Goethe-Institut Indonesien, Kampnagel Hamburg, Hebbel-am-Ufer Berlin en The Esplanade-Theatres on the Bay Singapore.

Op 21 mei geeft Jecko een openbare workshop met de dansgroep Ill Skill Squad in de Bengkel. Een dag later geeft de choreograaf nog een workshop in de Bengkel.

Op 18 mei treedt JeckoSDANCE op met Don't hit mama in de Melkweg in Amsterdam en op 23 mei met *We came from the East* in RASA Utrecht.

Op 17, 19 en 20 mei presenteert het Tong Tong Festival 2012 de dansvoorstelling *We came from the East* van Jecko Siempo, een van de belangrijkste hedendaagse dansers en choreografen van Indonesië.

Jecko, geboren in Papoea, combineert traditionele Papoea-bewegingen met moderne vormen van dans, met name hip-hop. In de voorstelling *We came from the East* stelt Jecko

Magie van de Vrouw

Weefsels en sieraden uit de Gordel van Smaragd

5 april t/m 9 september

wereldmuseum

den haag

INDISCHE

HOOFDSTAD

VAN DE WERELD!

Diverse Haagse musea en instellingen sluiten met speciale programma's en tentoonstellingen aan op de 54^e Tong Tong Fair. Een overzicht.

Museum Meermanno

FOTO: THEO DE NOOIJ

MUSEUM MEERMANNO

Museum Meermanno, tegenover de ingang van de Tong Tong Fair gelegen, maakt een kleine expositie over de gebatikte boekbanden van de uitgaven van Louis Couperus. De collectie gebatikte boekbanden is afkomstig uit particulier Haags bezit en toont alle gebatikte boekbanden die Couperus heeft laten verschijnen. Tot de ontwerpers behoorden kunstenaars als Jan Toorop, Chris Lebeau en R.N. Roland Holst. "Wij zijn beiden verrukt over De Stille Kracht, die gisteren in gebatikt katoen en fluweel zijn intocht deed!! Het is prachtig mooi; ik kan niet anders zeggen. Wij zijn er beiden in extaze over, en ik heb een kinderachtig plezier dat mooie boek telkens in de hand te nemen. Ik dacht eerst aan een paar kennissen er een paar cadeau te geven, maar ik ben er te gierig toe en hou al de exemplaren voor mijzelf!", aldus Couperus zelf over de band in een brief aan zijn uitgever, L.J. Veen.

Museum Meermanno is het oudste boekenmuseum ter wereld. Museum Meermanno is het oudste boekenmuseum ter wereld. Het museum beheert een grote verzameling

middeleeuwse handschriften en vroege drukken, bijeengebracht door baron W.H.J. van Westreenen van Tiellandt (1783-1848). Van Westreenen was een typische 19^e-eeuwse verzamelaar: hij verzamelde niet alleen boeken, maar ook voorwerpen uit de oudheid, familieportretten en reissouvenirs. Deze verzameling wordt bewaard en getoond in de 19^e-eeuwse museumopstelling op de eerste verdieping van het museum. In aansluiting op de collectie van Van Westreenen verzamelt het museum boeken uit de periode van 1850 tot heden. De vorm en de vormgeving zijn daarbij het uitgangspunt.

De expositie is te bekijken tijdens de Tong Tong Fair. Vrijdag 18 mei en zaterdag 19 mei, beide dagen om 15.00 uur, organiseert Meermanno als extra verdieping een lezing over de gebatikte boekbanden van Louis Couperus.

Museum Meermanno, Prinsessegracht 30, 2514 AP Den Haag, tel. 070 34 62 700, www.meermanno.nl

Open: ma t/m zo 12-17u (buiten de Tong Tong Fair-periode is het museum dicht op maandag)

Toegang: Op vertoon van het kaartje van de Tong Tong Fair krijgt u € 2,- korting op de entreprijs. Bezoekers van de Tong Tong Fair kunnen de expositie en de rest van Museum Meermanno bezoeken.

CENTRAAL BUREAU VOOR GENEALOGIE

Vroeg of laat wil iedereen wel wat meer weten over zijn of haar voorouders. De speurtocht naar de eigen familie vloeit vaak voort uit een zoektocht naar de eigen identiteit. Dat is een universeel gegeven, maar geldt misschien wel in sterkere mate voor personen van wie (een deel van) de voorouders uit een ander land of een ander werelddeel komen. Speciaal voor genealogisch onderzoek met wortels in Indië heeft het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) twee onderzoeksgidsen uitgegeven waarin uitgebreid aandacht wordt geschonken aan het onderzoek naar Molukse en Indische voorouders:

Silsilah Maluku (geschreven door Ron Habiboe) en *Asal Oesoel* (geschreven door Roel de Neve).

Het CBG, dat zich naast het station Den Haag Centraal bevindt, organiseert tijdens de 54^e Tong Tong Fair enkele workshops waarin de Indische en Molukse familiegeschiedenis centraal staat. Kijk voor meer informatie over het exacte programma op de website van het CBG. Deze workshops zijn voor iedereen toegankelijk (niet gratis), maar het is wel verstandig om u van tevoren even aan te melden.

Centraal Bureau voor Genealogie, Prins

Willem-Alexanderhof 22, Den Haag, tel. 070 3150500, www.cbg.nl

Open: di 10-21u, wo t/m vr 10-17u, za 10-16u (alleen in de oneven weken, behalve op officiële feestdagen). Op maandag gesloten.

HET MUSEUM VOOR COMMUNICATIE

In de Haagse Zeestraat, die uitkomt op de Javastraat, bevindt zich in een prachtig oud pand het Museum voor Communicatie, dat speciaal voor bezoekers van de Tong Tong Fair een bijzondere lezing organiseert. Conservator Telecommunicatie dr Janneke Hermans vertelt in 'Grote afstanden, grote emoties' over vier eeuwen communicatie tussen Indonesië en Nederland. Ze vertelt o.a. over communicatie ten tijde van de VOC, brieven versturen via de Kaapse Stenen, radiotelegrafisch en radiotelefonisch contact via Radio Kootwijk met Bandoeng en 'fonopost'.

Museum voor Communicatie, Zeestraat 82, 2518 AD Den Haag, www.muscom.nl

Open: di t/m vr 10-17u, za, zo en feestdagen 12-17u

Toegang: Volw. € 8,50; 65+ € 7,-; kind. t/m 3 jr gratis; kind. 4 t/m 18 jr € 5,-; studentenpas en CJP € 6,50; Museumkaart gratis.

Lezing: vr 25 mei, 14.00 uur (zonder toeslag toegankelijk voor museumbezoekers)

Reserveren noodzakelijk: info@muscom.nl

HAAGS HISTORISCH MUSEUM

Op loopafstand van de Tong Tong Fair ligt aan de Korte Vijverberg (met uitzicht op 'het torentje' van de premier) het Haags Historisch Museum. Hier wordt eenmaal tijdens de Tong Tong Fair een 'leunstoelwandeling' georganiseerd: een presentatie van ongeveer een uur aan de hand van projecties en verhalen, die een levendig beeld geven van Indisch Den Haag tussen ongeveer 1850 tot 1950. De intensieve contacten tussen Indië en Den Haag staan borg voor een interessante kijk op het nabije verleden, waaraan het Haagse stadsbeeld nog herinnert.

Haags Historisch Museum, Korte Vijverberg 7, Den Haag, www.haagshistorischmuseum.nl

Open: di t/m vr 10-17u, za, zo en feestdagen 12-17u

Toegang: Volw. € 7,50; kind. t/m 5 jr gratis; kind. 6 t/m 17 jr € 2,50; studentenpas en CJP € 3,75; Museumkaart gratis

Lezing: vr 25 mei, 14.00 uur (op vertoon van uw Tong Tong Fair-toegangkaart betaalt u alleen de gereduceerde museumentree à € 5,- p.p. Museumkaart gratis)

Reserveren noodzakelijk: educatie@haagshistorischmuseum.nl

MUSEON

Het Museon, museum voor Cultuur en Wetenschap in het Haagse Statenkwartier, presenteert speciaal tijdens de Tong Tong Fair de theatermonoloog *Noem mij maar Kartini* door Anita Poolman, gebaseerd op de brieven van Raden Adjeng Kartini (1879-1904), met dansen door Romanita Santoso. Kartini wordt gezien als de eerste feministe in Indonesië. Voorafgaand aan de voorstelling houdt conservator Joke van Grootheest een korte inleiding over Japanse interneringskampen, in verband met de grote collectie zgn. kamptekeningen die het Museon bezit. Het Museon beheert de Nationale Collectie tekeningen en objecten van Nederlanders in Japanse interneringskampen.

Museon, Stadhouderslaan 37, 2517 HV

Den Haag, tel. 070 70 3381482, www.museon.nl

Open: di t/m zo 11-17u

Toegang: volw. € 10,-; 65+ € 9,-; CJP € 6,-; kind. t/m 3 jr gratis; kind. 4 t/m 11 jaar € 5,50; kind. 12 t/m 18 jr € 7,-; Museumkaart gratis.

Voorstelling: 24 mei, 13.00 uur (toegang € 5,50, inclusief toegang Museon)

Reserveren: niet mogelijk

NATIONAAL ARCHIEF

Het Nationaal Archief, net als het CBG naast het Centraal Station van Den Haag gelegen, beheert het geheugen van onze staat: meer dan 6.000 archieven van de volksvertegenwoordiging, de ministeries en nationale instellingen en personen, miljoenen foto's, honderdduizenden kaarten, een prachtige bibliotheek en zo'n 110 kilometer aan documenten. U kunt er bijvoorbeeld onderzoek doen naar stamboekregistraties van onderofficieren en manschappen van het KNIL in Oost-Indië of naar Japanse interneringskaarten. Een digitale bron met documenten over de Japanse bezetting, bersiap en dekokolonisatie is www.afscheidvanindie.nl.

Tijdens de 54^e Tong Tong Fair organiseert het Nationaal Archief diverse speciale activiteiten rondom de Indische collecties. Meer informatie over het programma en over aanmelden vindt u op de website van het archief: www.gahetna.nl.

Nationaal Archief, Prins Willem Alexanderhof 20, 2595 BE Den Haag, www.gahetna.nl

Meer Haagse activiteiten staan op pagina 19!

Surf voor meer toeristische informatie naar www.denhaag.com.

